

”...stöd måste ibland innefatta kontroll också!”

– En kvalitativ studie om utredande socialsekreterares syn på den sekundära bostadsmarknaden.

Författare: Henrik Olsson
Sofie Semb

Socialhögskolan vid
Lunds universitet.
SOPA63
Vt-08

Handledare: Stig Linde

Abstract

Authors: Henrik Olsson & Sofie Semb

Title: "...support must also sometimes include control" – A qualitative study regarding social service workers view of the secondary housing market [translated title].

Supervisor: Stig Linde

The aim of this study was to examine the view of social service workers on the secondary housing market based upon their work with social investigations regarding people with a difficult substance abuse. The foundation of this study rests upon a phenomenon, which according to other scholars, occurs in the secondary housing market in Sweden. The secondary housing market consists of a multitude of housing projects that social services provide for people who are homeless. The phenomenon is that the secondary housing market contains a number of demands aimed at the clients who live in these housing projects. If a client fails to live up to the demands it can sometimes lead to negative consequences which results in an exclusion from the housing projects. This can in turn lead to a worsening substance abuse, contradictive to the aim of the investigating social service workers. In this study we have by using qualitative methods conducted interviews with five social service workers in the city of Malmö, Sweden. The analysis was based upon two different theories: symbolic interactionism and an organizational theory. Our primary conclusions in this study are that the social service workers apply a meaning to themselves as; part support-givers towards their clients and part guarantee-givers towards the landlords of the Swedish housing market. Another finding was that people who experience the most difficult situations, often a multitude of social problems, are the ones who are excluded from the secondary housing market, the very market which purpose it is to provide housing for people that are excluded from the ordinary Swedish housing market.

Key words: secondary housing market, social service, homelessness, substance abuse, special contract, comorbidity, investigative social service workers, housing

Nyckelord: sekundär bostadsmarknad, socialtjänst, hemlöshet, missbruk, specialkontrakt, samsjuklighet, utredande socialsekreterare, boende

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
1.1. Problemformulering	6
1.2. Syfte och frågeställningar	8
1.2.1. Syfte	8
1.2.2. Frågeställningar	8
2. Definierade begrepp	8
2.1. Den sekundära bostadsmarknaden	8
2.2. Missbruk	10
2.3. Hemlöshet och bostadslöshet	11
2.4. Utredande socialsekreterare	13
3. Bakgrund	14
3.1. Kortfattad historik	14
3.1.1. Förändringen av bostadsmarknaden under 1990-talet	14
3.1.2. Socialtjänstens boendeansvar	14
3.1.3. Hyresvärdar, hyreslagen och specialkontrakt	15
3.1.4. Samhällets syn på missbrukande personer	16
3.1.5. Samsjuklighet	16
3.2. Tidigare forskning	17
3.2.1. Hemlöshet, bostadslöshet och specialkontrakt	17
3.2.2. Alkohol och narkotika	20
3.2.3. Organisationer och deras inre & yttre gränser	21
3.3. Mot hållbar förändring	23
4. Metod	25
4.1. Planering	25
4.2. Metodval	25
4.3. Urval	26
4.4. Presentation av intervjupersoner	28
4.5. Datainsamling	28
4.6. Bearbetning av empiri	29
4.7. Metodens tillförlitlighet	30
4.8. Metoddiskussion	31
4.9. Att vara två författare	31
4.10. Teoretiska utgångspunkter	32
4.10.1. Symbolisk interaktionism	32
4.10.2. Organisationsteori utifrån Hasenfeld	34
4.10.3. Suboptimering	37
4.11. Etik	37
4.11.1. Perspektiv	37
4.11.2. Principer	38

5. Analys	39
5.1. Missbrukets innebörd.....	39
5.2. Boendets betydelse för socialsekreterarnas arbete.....	41
5.3. Kraven i boendet.....	44
5.3.1. Stöd	44
5.3.2. Disciplinering.....	46
5.3.3. Klientens eget ansvar	46
5.4. Att se mellan fingrarna eller inte... ..	47
5.5. Behov & (o)tilgängliga resurser	50
5.6. ”De som inte kan eller vill eller förmår”	53
5.7. Organisation.....	56
5.7.1. Specialisering.....	56
5.7.2. Andra aktörer	60
6. Sammanfattning	63
6.1. Fråga 1	63
6.2. Fråga 2	64
6.3. Fråga 3	65
6.4. Slutsatser i modellform	66
7. Slutdiskussion	68
8. Källförteckning	70
9. Bilagor	75
9.1. Bilaga 1 – Intervjuguide	75
9.2. Bilaga 2 – Informationsbrev	76
9.3. Bilaga 3 – Kodningsschema	77

Förord

Vi författare vill tacka de fem socialsekreterare som tagit sig tid till att ställa upp som intervjupersoner i denna uppsats. Vi vill även tacka de informanter som gett oss tips om var vi kunde söka intervjupersoner insatta i vårt valda ämne. Vi vill också tacka den socialsekreterare som ställde upp som testperson under vår förberedelse för de intervjuer som utgör empirin.

Ett stort tack till vår handledare Stig Linde som gett oss det stöd och de tips vi behövde för att kunna genomföra denna uppsats.

Henrik Olsson & Sofie Semb

Malmö, maj 2008

1. Inledning

Områden som denna uppsats behandlar påträffas inom socialtjänstens arbete med missbruks- samt hemlöshetsproblematik. Vi kommer att börja med en introduktion till ämnet i problemformuleringen. Vidare kommer en kortare sammanfattning av historiken kring det fenomen vi har för avsikt att studera att presenteras tillsammans med tidigare forskning i avsnittet bakgrund.

1.1. Problemformulering

Fenomenet vi har för avsikt att studera kretsar kring personer som har en djup missbruksproblematik, något som resulterat i en socialt utsatt livssituation vars konsekvens blivit att flera av dem har boende via socialtjänsten (Sahlin 1996). Dessa boenden varierar i form och kan vara allt från härbärke och lågtröskelboende till lägenhet (a.a.; Blid 2006).

Denna uppsats fokuserar på boenden inom vad som kallas den sekundära bostadsmarknaden, vilket kan vara exempelvis kollektivboenden, moduler eller lägenhet som drivs av kommunen eller av privata aktörer och erhålls via bistånd från socialtjänsten. Uppsatsens fokus på den sekundära bostadsmarknaden ligger i linje med de insatser för att öka kunskapen på detta område, som socialstyrelsen har för avsikt att genomföra de närmaste åren¹. Boendena innehåller krav och styrs ofta utifrån ett specialkontrakt, ett andrahandskontrakt, mellan klient och socialtjänst vilket i allmänhet, för att inte säga alltid, innehåller krav på drogfrihet (Sahlin 1996). Forskning visar att personer med missbruksproblematik ofta återfaller i missbruk under och/eller efter behandling (Andersson & Hilde 1993). Vid återfall i missbruk leder drogfrihetskravet ofta till utskrivning från boende för klientens del (Runquist 2001; Sahlin 1996). En utskrivning kan leda till att återfallet fördjupas.

En kritisk faktor i vårt valda fenomen kretsar kring den diskrepans som tycks finnas mellan myndigheter och klienter vad gäller prioriteringsordningen för att lösa olika svårigheter. Thörn (2004) visar att klienter kan se bostaden som en förutsättning för att uppnå drogfrihet medan myndigheter kan se bostaden som en belöning, då klienten uppnått vissa mål eller uppfyllt vissa krav, exempelvis

---

¹ För utförligare presentation av socialstyrelsens plan för genomförandet av regeringens strategi för att motverka hemlöshet se kapitel 3.3.

genomgått behandling. Utifrån ett brukarperspektiv torde således en utvisning från boendet vid ett återfall utgöra en försvarande omständighet i arbetet med att bryta återfallet. Utifrån ett myndighetsperspektiv kan utskrivningen klassas som en konsekvenspedagogik där klienten får ta lärdom av sitt handlande (Runquist 2001). Frågan blir dock om klienten, när man tar bort vad denne definierar som en förutsättning för att uppnå drogfrihet, tar lärdom av situationen eller ser det som ”den vanliga världens omöjlighet” (Svensson 1996, sid. 363).

I Sverige finns inte en generell lagstiftad rätt till egen bostad. Ett behov av ett boende styrs utifrån biståndsparagrafen i socialtjänstlagen, vars bedömning utgår från att en skälig levnadsnivå kan tillförsäkras den enskilde och därtill att individen ej kan sörja för behovet på annat sätt (a.a.). Socialtjänstens insatser skall bygga på aktning för den enskilde självbestämmande och integritet och inte vare sig passivisera individen eller undergräva dennes ansvar (Nordström & Thunved 2007). Socialtjänsten fråntas dock inte ansvar för sina åtaganden (a.a.).

Vi har valt att fokusera på de socialsekreterare inom socialtjänsten i Malmö stad som utreder och handlägger ärenden gällande personer med missbruksproblematik för att på så sätt kunna stödja och hjälpa dessa personer i riktning mot en drogfri livsstil. Något som socialsekreterarna har en lagstadgad skyldighet till (Nordström & Thunved, 2007). Vi anser det intressant att undersöka utredande socialsekreterares syn på den sekundära bostadsmarknaden, vars regler ofta leder till att klienter förlorar boendet vid återfall i missbruk (Sahlin 2000). Detta då det, utifrån forskning, kan tyckas finnas en kontraproduktivitet i socialtjänstens arbete med missbruks- och boendeproblematik att undersöka just socialsekreterare vars primära arbetsuppgift är att utreda missbruksproblematik grundar sig i att dessa socialsekreterare inte alltid ansvarar för klienternas bistånd vad gäller boende eller styr över de regler som skall gälla i dessa boenden. Ansvarsfördelningen är till viss del en följd av den specialiseringstrend som pågått under en längre tid inom socialförvaltningens individ- och familjeomsorg (Bergmark & Lundström 2005). Det vill säga att det skett en sortering av arbetet som exempelvis uppdelats ”utifrån funktion, klientgrupp, metod eller annan form av renodling” (a.a. sid.130), men socialtjänstens beroende av den reguljära bostadsmarknaden och dess hyresvärdar är även den en viktig beståndsdel för ansvarsfördelningen (Sahlin 1996). Med tanke på den betydelse som ges av att det skall finnas en helhetssyn över den

enskildes situation inom missbruksvården (Socialstyrelsen 2007a) anser vi det intressant att med en kvalitativ intervjumetod undersöka utredande socialsekreterares syn på den sekundära bostadsmarknaden. För att försöka förstå socialsekreterarnas syn kommer vi att använda symbolisk interaktionism med Blumer (1986) som förebild. Vi kommer även att söka förståelse med hjälp av en organisationsteori baserad på Hasenfelds (2002) tankegångar, då det tycks finnas en strukturell aspekt på vårt valda fenomen.

1.2. Syfte och frågeställningar

1.2.1. Syfte

Vårt syfte i denna studie är att inom Malmö stad undersöka utredande socialsekreterares syn på den sekundära bostadsmarknaden i deras arbete med klienter som har en djup missbruksproblematik.

1.2.2. Frågeställningar

För att kunna genomföra vårt syfte kommer vi att söka svar på följande frågor i empirin:

1. Hur ser utredande socialsekreterare på boendets betydelse för arbetet med klienter som har en djup missbruksproblematik?
2. Hur ser utredande socialsekreterare på anpassningen mellan klientens förutsättningar och boendeformerna i den sekundära bostadsmarknaden?
3. Hur ser utredande socialsekreterare på sin och andra aktörers position i den sekundära bostadsmarknaden?

2. Definierade begrepp

2.1. Den sekundära bostadsmarknaden

Den sekundära bostadsmarknaden ingår i den boendetrappa som en del kommuner använder (Sahlin 2000). Med boendetrappa menas den kategorisering och uppdelning av boende i en hierarki som görs av kommunen (a.a.). Trappan kan se olika ut mellan kommuner, men ett exempel illustreras av Sahlin:

Modell 1

Ägd bostad Eget kontrakt	'reguljär bostadsmarknad'
Övergångslägenhet Socialt kontrakt Träningslägenhet Kategoribostad	'sekundär bostadsmarknad' (specialkontrakt)
Institution/sjukhus (institutionssfären) Härbärge/hotell (logimarknaden) Kamrater/anhöriga (den informella boendesfären)	'utanför bostads- marknaden'

Boendetrappa efter exempel från Sahlin (2000, sid. 123)

Ett antal begrepp kan behöva tydliggöras, då de kommer att användas i denna studie. Med härbärge menas ett boende som är av typen akutlösning (a.a.), vidare är det en ”instabil och institutionsliknande insats som innehåller en hög grad av regler att följa och små möjligheter till privatutrymme” (Blid 2006, sid. 307). Ofta finns det inte krav på drogfrihet (Sahlin 1996; SOU 2001:95). Härbärge kan jämföras med lågröskelboende då båda boendeformerna kan ”beskrivas som akutinsatser” (Blid 2006, sid. 308).

På den sekundära bostadsmarknaden skiljer sig ofta kategoribostäder från de övriga tre typerna av bostäder. Detta då kategoribostäder oftast är kollektiva boendeformer, vilket de övriga tre typerna oftast inte är (a.a.). Den sekundära bostadsmarknaden består av specialkontrakt som upprättas mellan socialtjänsten och klienten, socialtjänsten har i sin tur ett förstahandskontrakt med en hyresvärd (Sahlin 1996). Socialtjänsten är beroende av att hyresvärdarna upplåter lägenheter. Viktigt att notera är att hyresvärdarna kan vara inom allmännyttan eller privata hyresvärdar inom reguljära bostadsmarknaden (a.a.), men även privata aktörer inom det sociala arbetet såsom exempelvis Comesta och Comintegra (Comesta 2008; Comintegra 2008²). Sahlin nämner att specialkontrakten ofta innehåller krav på exempelvis total drogfri- och nykterhet för såväl hyresgästen som dennes besökare, att tillstånd måste erhållas av socialtjänsten för att få ta emot övernattningar och att samma gäller för att få ha

---

² Comesta är en stiftelse som tillhandahåller kollektiva boendeformer, träningsboende och genomgångsboende för vuxna personer med en missbruksproblematik. De arbetar efter 12-stepsprogrammet. Comintegra är ett kooperativ som arbetar med boende, utbildning och sysselsättning för att integrera personer i utanförskap in i övriga samhället. Comintegra tillhandahåller lågröskelboende, drogfria kollektiv, ungdomsboende och lägenheter. Båda organisationernas boendeplatser erhålls via bistånd från socialtjänsten.

husdjur (2000, sid. 120). Vidare menar Sahlin att många socialförvaltningar ställer krav i kontrakten på deras rätt till tillträde till lägenheten samt att klienten inte har någon besittningsrätt³ (a.a.; 1996).

2.2. Missbruk

Heilig (2004) tydliggör i sin bok *Beroendetillstånd* skillnaden mellan missbruksbegreppet och beroendebegreppet. Han visar på skillnaden genom att nämna att man inom socialtjänsten sysslar med missbruksvård medan man inom sjukvården sysslar med beroendevård (a.a.). I SOU 2005:82 tas det upp att det inom socialtjänstens regelverk ej finns en definition på vad missbruk är. Vad som dock är klart är att det enligt lag är olagligt att bruka icke läkarordinerad narkotika och därmed blir allt sådant bruk per automatik ett missbruk (a.a.). Fokus för denna studie ligger i substanser såsom icke läkarordinerad narkotika och alkohol. Vi är dock medvetna om även andra typer av missbruk, såsom exempelvis sexmissbruk och shoppingmissbruk, men dessa ligger utanför ramen för denna studie.

Vi anser att en behjälplig definition för att öka förståelsen av missbruks- eller beroendeproblematik är diagnosklassificeringen enligt DSM IV gällande beroende. DSM IV står för Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders och är ett klassificeringssystem som utvecklats inom den amerikanska psykiatrin (Heilig 2004, sid. 25).

Beroende enligt DSM IV.

Ett eller flera kriterier skall vara uppfyllt under en och samma 12-månadersperiod.

1. Tolerans, som kommer till uttryck i antingen behov av större dos (mer än 50 %) för samma effekt; eller påtagligt minskad effekt vid tillförelse av samma dos.
2. Abstinens, som kommer till uttryck i antingen för drogen specifika symtom vid avbruten tillförelse; och/eller intag av drog, eller korstolerant drog, för att lindra/ta bort symtom.
3. Intag av större mängd eller under längre tid än vad som avsågs ('kontrollförlust').
4. Varaktigt önskan, eller misslyckade försök att minska/kontrollera intag.
5. Betydande andel av livet ägnas åt att införskaffa, konsumera och hämta sig från användning av drogen.

---

³ Besittningsrätten regleras i Jordabalkens (1970:994) 12 kap. Hyra

6. Viktiga aktiviteter (socialt, yrkesmässigt, fritidsintressen) ges upp eller minskas på grund av droganvändningen.
7. Fortsatt droganvändning trots vetskap att den har orsakat eller förvärrat fysiska eller psykiska besvär av varaktig eller återkommande natur.

(Heilig 2004, sid. 25)

I denna uppsats är avsikten inte att vare sig ställa diagnos eller diskutera diagnoser. Vi är dock av uppfattningen att en redovisning av ovanstående diagnosklassificeringar ökar förståelsen för vad vi menar med att en person har en djup missbruksproblematik. Med djup missbruksproblematik avser vi en problematik som ligger i linje med beroende enligt DSM IV. Anledningen till att vi använder begreppet djup missbruksproblematik, och inte beroende, är att vi i denna studie rör oss inom socialtjänstens värld och anser därmed att det föregående begreppet är mer lämpligt.

Vi vill dock betona, i likhet med SOU 2005:82, att vi anser att en person har en djup missbruksproblematik; personen är missbrukande. Att missbruka är en handling och därmed vill vi undvika begrepp som för tanken till att personen skulle ”bli ett med sitt sociala problem/sin diagnos” (SOU 2005:82, sid. 32). Vi undviker därmed begrepp som missbrukare eller narkoman, då dessa begrepp riskerar att försvåra en nyanserad bild av individen (a.a.). Vi är dock medvetna om den kategorisering som görs, oavsett om begreppet som används är missbrukare eller missbrukande, något som ligger i linje med det Svensson tar upp med att socialtjänst och kriminalvård inte diagnostiserar utan klassificerar och därmed definierar ”narkotikaanvändaren som narkoman eller narkotikamissbrukare” (1996, sid 330). Han tillägger att ”för den enskilde patienten/klienten torde skillnaden /.../ vara obetydlig” (a.a. sid. 330). Vår förhoppning med att använda en handlande term är att vi minskar risken för att reducera personen till endast en del av vem han eller hon är. Vi kommer att i denna studie fortsättningsvis syfta på såväl alkohol som icke läkarordinerad narkotika när vi använder begreppet drog eller drogfrihet.

2.3. Hemlöshet och bostadslöshet

Runquist & Swärd (2000) menar att definitioner av hemlöshet är kontextbunden samt att den varierar över tid. Vidare har begreppet bostadslöshet ibland använts som ett parallellbegrepp till hemlöshet (a.a.). Runquist och Swärd (2000) tar även

upp att det även förekommer definitioner av hemlöshet som har normativa undertoner som tillskriver individen hela ansvaret för den hemlösa situationen.

Thörn (2004) visar, genom en diskursanalys, i sin avhandling att en konsekvens av den definition och det urval som Socialstyrelsen har i två av sina utvärderingar av hemlöshet i Sverige, 1993 och 1999, blir att personer som räknas till definitionen skall dels vara hemlös och dels ”ha sådana problem som leder till kontakter med behandlingshem, psykiatriska kliniker och sociala myndigheter” (a.a. sid. 86). Vidare visar Thörn att Socialstyrelsen vid de två utvärderingarna ger sken av att avsaknad av bostad oftast ej är huvudproblematiken för personer i en hemlös situation, utan den är missbruks- och/eller psykisk problematik (a.a.). Följden blir, enligt Thörn, att hemlöshet inte tillskrivs strukturella eller samhälleliga faktorer utan läggs på den enskilde (a.a.). Socialstyrelsens senaste lägesbeskrivning över hemlösheten i Sverige genomfördes 2005 (Socialstyrelsen 2006) och i den är definitionen och tillvägagångssättet inte nämnvärt förändrat sedan tidigare lägesbeskrivningar. Thörns analys kan således ses som en kritik mot även denna lägesbeskrivnings definition.

En förklaring till Socialstyrelsens definitionsproblematik är att det finns metodologiska svårigheter förenat med att undersöka hemlöshet (Runquist & Swärd 2000). Personer som befinner sig i en hemlös situation kan exempelvis vara svåra att nå och därmed svåra att undersöka (a.a.).

Kommittén för hemlösa definierar hemlöshet med orden:

En hemlös människa är en person som saknar tillgång till egen bostad och vars livsvillkor är sådana att han eller hon inte heller kan erhålla en reguljär bostad (SOU 2001:95, sid. 29).

Vidare anser Kommittén att begreppet bostadslöshet är ett bredare begrepp än hemlöshet:

Människor kan enligt denna definition vara bostadslösa men inte hemlösa, till exempel studenter som fortfarande har tillgång till sitt föräldrahem på annan ort (SOU 2001:95, sid. 30).

I denna studie är syftet inte att diskutera hemlöshet utifrån en begreppsdiskussion. Vi har i arbetet utgått från ett hemlöshetsbegrepp som ligger i linje med Kommittén för hemlösas definition. Det bör nämnas att vi likt diskussionen som fördes kring missbruk utgår från att hemlöshet och bostadslöshet är situationer

som en person kan försättas i och uppleva och inte något som bör tillskrivas personen, då detta kan snäva av den nyanserade bilden av dels problematiken och dels individen.

2.4. Utredande socialsekreterare

Vi vill förtydliga vår definition av vad vi kommer att kalla ”utredande socialsekreterare”. För att kunna göra det skall vi här nedan förklara begreppen utredning, handläggning och insats.

Socialstyrelsen har definierat vissa begrepp i en handbok för handläggning (Socialstyrelsen 2008). Med utredning menas ”(a)ll den verksamhet som syftar till att göra det möjligt för nämnden att fatta beslut i ett ärende hos nämnden” (a.a. sid. 46). Med handläggning menas ”(f)örfarande som börjar med att ett ärende väcks och efter utredning utmynnar i ett beslut” (a.a. sid. 45). Insats betyder ”(i)ndividuellt behovsprövat stöd eller individuellt behovsprövad vård och behandling” (a.a. sid. 45) och en tjänst definieras som:

En kedja av händelser eller aktiviteter i vilken en klient/brukare interagerar med socialtjänstens medarbetare i syfte att tillgodose vissa behov /.../ En tjänst i det perspektivet kan bestå av flera olika insatser (a.a. sid. 45).

Utredande socialsekreterare inom missbruksområdet utreder oftast ovannämnda behov med hjälp av ASI-metoden. ASI är en intervjumetod som används som ett bedömningsverktyg för ”s k matchning av behandling. Skalan utnyttjas också för systematisk uppföljning av enskilda klienters utveckling” (Socialstyrelsen 2003, sid. 7).

Inom missbruksvården kan utredande socialsekreterares tjänst innefatta utredning om insats i form av behandling, uppföljning av behandlingens resultat för individen samt vidare utredning gällande insats i form av eftervårdsbehandling (Socialstyrelsen 2003; 2007a). Den tillsyn som socialtjänsten innefattar i specialkontrakten på den sekundära bostadsmarknaden utförs som regel inte av utredande socialsekreterare utan av tjänstemän kopplade till boendeenheter eller personal hos privata aktörer. Detta får till följd att det ställs krav på samverkan mellan aktörerna runt klienten. I detta arbete kommer vi fortsättningsvis att benämna utredande socialsekreterare som utredare. Denna kategorisering skall ses som en rent språklig förkortning av utredande socialsekreterare och inte som en

begränsning av dessa socialsekreterares yrkesroll. Vi anser att olikt de kategoriserande begreppen hemlös och missbrukare är begreppet utredare en vald yrkesroll och troligtvis utan negativa förtecken.

3. Bakgrund

Vi kommer i detta avsnitt presentera tidigare samlad kunskap som knyter an till vårt syfte med denna studie. Avsnittet bör inte ses som en komplett sammanställning av tidigare samlad kunskap, då detta vore en nästintill omöjlig uppgift i en uppsats på denna nivå. Avsnittet bör istället ses som en sammanfattning av tidigare samlad kunskap som vi anser relevant för vårt syfte med studien, det vill säga forskning som på olika sätt kan problematisera socialtjänstens arbete.

3.1. Kortfattad historik

3.1.1. Förändringen av bostadsmarknaden under 1990-talet

I SOU (2000:14) beskrivs bostadspolitiken i övergången från 1980- till 1990-talet bestå av stora statliga subventioner till bostadsbyggande. Bostadsbyggandet avtog i början av 1990-talet då Sverige kom in i en lågkonjunktur. En förändring av bostadspolitiken genomfördes i juli 1993 efter en utredning av Georg Danell. Danells förslag innebar en mera marknadsanpassad bostadspolitik, det vill säga att dåtidens utformning av subventionssystemen skulle upphöra (a.a.). Förändringen ledde till att bostadsförsörjningslagen (1947:523) upphävdes och bostadsanvisningsrättslagen (1987:1274) avskaffades. Detta fick bland annat till följd att en skyldighet för kommunerna att tillhandahålla bostadsförmedlingar upphörde samt att regler som gav en ”kommun rätt att anvisa bostadssökande till bostadslägenhet som skulle upplåtas med hyresrätt eller bostadsrätt” försvann (a.a. sid. 115). Under resterande del av 1990-talet behölls Danellssystemet ”i stora drag, samtidigt som avreglering i samhällsplanering och byggande vidmakthölls” (Turner 2000, sid. 74). Turner (a.a.) menar att de som drabbades hårdast av förändringen var de ekonomiskt svaga hushållen.

3.1.2. Socialtjänstens boendeansvar

Utifrån socialtjänstlagen skall socialtjänsten inte undergräva den enskildes ansvar. Samtidigt har socialtjänsten ett ansvar för att den enskilde med

missbruksproblematik får erforderlig vård för att komma från missbruket (Nordström & Thunved 2007). Den enskilde har ett ansvar för sina handlingar vid ett återfall, men socialtjänsten har även den ett ansvar för sina lagstadgade åtaganden. Vidare finns ingen generell lagstiftad rätt till egen bostad i socialtjänstlagen utan det åligger socialtjänsten att tillförsäkra att den enskilde genom bistånd erhåller en skälig levnadsnivå, förutsatt att denne ej kan tillgodose det själv (SOU 1999:97; Nordström & Thunved 2007). Biståndsparagrafen i socialtjänstlagen (4 kap. 1 §) anger målsättningen som tillämparen skall eftersträva och är generell i sin formulering, vilket innebär att socialtjänsten har rätt att välja mellan olika typer av insatser som står till buds för att uppnå målet (Vahlne Westerhäll, 2007). Detta innebär att ett boende kan ingå i begreppet skälig levnadsnivå, dock ingen rätt till egen bostad⁴.

3.1.3. Hyresvärdar, hyreslagen och specialkontrakt

Sahlin (1996) lyfter fram att hyresvärdarna under 1990-talet gick mot en skärpt inflyttningskontroll och en restriktivare uthyrning av lägenheter till svaga grupper i samhället. Den nya hyreslagen som inträdde 1993 gjorde det lättare för hyresvärdar att vräka hyresgäster vid störningar samtidigt som socialtjänsten tilldelades ansvar för dem som ansågs oförmögna att klara eget boende. Vräkningar fick även en marknadsanpassad aspekt, då en vräkning av oönskade hyresgäster kunde lyfta bostadsområdets anseende på marknaden (a.a.).

Genom att upplåta andrahandskontrakt med särskilda villkor, så kallade specialkontrakt, till klienter som inte bedömdes klara av ett eget boende eller som på grund av hyresskulder eller tidigare vräkningar stod utanför bostadsmarknaden skapades den sekundära bostadsmarknaden. Andrahandshyresgästen kan avvisas från lägenheten vid "brott" mot de särskilda villkoren. Fastighetsägarna har ofta inflytande när det gäller innehållet i specialkontrakten (a.a.).

Angående personer med missbruksproblem lyfter Sahlin upp att de hyresvärdar som ingick i hennes studie visade mer tolerans gentemot alkoholmissbruk än narkotikamissbruk, vilket "samtliga var mycket skeptiska" mot (a.a. sid. 134). Vidare tar Sahlin upp att, värdarna ansåg att sökande med missbruksproblematik skulle efter behandling uppvisa "en lång nykter och drogfri

---

⁴ En viss reglering av boendeform förekommer i socialtjänstlagen gällande två grupper; äldre och funktionshindrade (Nordström & Thunved 2007).

period innan de kunde tänka sig att acceptera personen ens för ett socialt kontrakt” (a.a. sid. 135).

3.1.4. Samhällets syn på missbrukande personer

Svensson skriver angående synen på missbrukande personer från majoritetssamhällets sida att ”det betraktas som ett tillstånd av moraliskt och personligt förfall” (1996, sid. 17). Kristiansen tar i sin inledning till sin avhandling upp att den ”dominerande synens utgångspunkt i att narkotikamissbruk är ett stort och allvarligt problem /.../ får moraliska komplikationer” (2000, sid. 10). Samhället har kriminaliserat bruket och med detta blir narkotikamissbruk ett normöverskridande som får stigmatiska förtecken (a.a.). Ege menar, i ett avsnitt i *Dynamisk psykiatri*, att då man i narkotikapolitiken ”primärt betraktar drogmissbruk som ett brott”, har detta lett till att prioriteringen förskjutits till att bekämpa narkotikamissbrukande personer istället för att begränsa missbrukets skador (2003, sid. 401). Tilläggas bör att insatser för att öka kvalitén i vård och behandling av missbruk har gjorts genom att exempelvis införa nationella riktlinjer för missbruksvården (socialstyrelsen 2007a), men även för att öka rättssäkerheten och innehållet inom missbruksvården (Prop. 2004/05:123; SOU 2004:3).

3.1.5. Samsjuklighet

Heilig (2004) tar i boken *Beroendetillstånd* upp begreppet samsjuklighet, tidigare bland annat kallad dubbeldiagnos. Han betonar betydelsen av insatsers anpassning till individens individuella behov (a.a.). Med samsjuklighet menas, enligt Socialstyrelsen, att en person har en missbruks- eller beroendeproblematik i kombination med en psykiatrisk och/eller somatisk sjukdom (Socialstyrelsen 2007a). Heilig lyfter dock fram en problematik med samlingsbegrepp av det slag som samsjuklighet är. Han menar att samlingsbegreppet dels kan ge upphov till en föreställning om att ”det rör sig om en enhetlig grupp patienter” och dels att det kan ge sken av ”att denna problematik är relativt nyupptäckt”, vilket inte stämmer i något av fallen (Heilig 2004, sid. 175). Vidare menar han att den psykiatriska problematiken kan leda till att standardlösningar vad gäller missbruksvård ej tillgodoser dessa individers behov (a.a.). Olika psykiatriska symtom och syndrom får olika utfall beroende på arten, vilket ställer krav på mera individanpassade lösningar (a.a.).

3.2. Tidigare forskning

3.2.1. Hemlöshet, bostadslöshet och specialkontrakt

I avhandlingen *På gränsen till bostad - Avvisning, utvisning, specialkontrakt* redogör Sahlin (1996) för hur socialtjänsten har kommit att agera hyresvärd för sina klienter på vad hon benämner *den sekundära bostadsmarknaden*.

Sahlin (a.a.) anger att hyresvärdarnas gränskontroll är den viktigaste faktorn för framväxten av den sekundära bostadsmarknaden. En gränskontroll som utestänger vissa personer från den reguljära bostadsmarknaden (a.a.). Hon beskriver hur konstruktionen av ”den störande grannen” som socialt problem under 1980 och 1990-talet lett till att de allmännyttiga hyresvärdarna kunnat rättfärdiga exkluderingen av hyresgäster med hänvisning till omsorg om de övriga hyresgästerna och därmed undgå att bli anklagande för att handla i strikt vinstintresse eller på grund av fördomar (a.a.). Sahlin menar att det under slutet av 1900-talet har skett ”en ideologisk förskjutning som medfört en betoning av enskilda individers ansvar för sin och andras välfärd” (a.a. sid. 85). Att individers och familjers svårigheter på bostadsmarknaden i ökande utsträckning tillskrevs individuella faktorer ses som en bidragande omständighet till att ansvaret för boende överflyttats från de allmännyttiga bostadsföretagen till socialtjänsten då ”den störande grannen” kom att associeras med socialtjänstens traditionella klientgrupper, bland dem personer med missbruksproblem (a.a.).

Sahlin (a.a.) drar paralleller mellan den svenska fattigvården under senare delen av 1800-talet och 1990-talets socialtjänst och bostadsföretag. En framträdande likhet återfinns i hur bostadslösa klienter differentieras med utgångspunkt i eget beteende och orsaker till bostadslöshet. En annan likhet som Sahlin lyfter fram är synen på bostaden som ”ingalunda en ovillkorlig rättighet utan ett understöd i den form som myndigheterna bestämde” (a.a. sid. 178). Ytterligare en likhet med fattigvården återfinns i tendensen att ha ett biståndsalternativ som är så dåligt att det fungerar i avskräckande syfte och begränsar antalet biståndssökande. Sahlin menar att härbärgena fyller den funktionen. Thörn (2002) har genomfört kvalitativa intervjuer med personer som upplever hemlöshet. Hon visar, likt Sahlin ovan, med sin forskning på hur otrygg en klient kan uppleva sin tillvaro när, eller trots att, klienten innehar ett boendekontrakt via socialtjänsten. Thörn lyfter fram att klienter kan vara så rädda

för att fela att de blir hämmade i sin tillvaro (a.a. sid.172-173). Vidare framkommer det att klienter kan uppleva det som att de inte har någon privat sfär; att de inte kan "stänga dörren om sig", något som upplevs som integritetskränkande (a.a. sid. 164). Klienterna anser även att de upplever sig rotlösa och saknar sinnesro. Avsaknaden av sinnesro härstammar från att de inte kan "stänga dörren" då socialtjänsten har egna nycklar (a.a. sid. 210). Rotlösheten menar Thörn att klienterna känner då de ingår i "ett system som tvingar dessa att hela tiden flytta på sig – från ett jourrum, till behandlingshem, till träningslägenhet osv." (a.a. sid. 211). Thörn visar även på en diskrepans som finns mellan socialtjänsten och klienters prioriteringsordning (a.a.). Socialtjänsten ser det som att drogfrihet leder till bostad medan klienterna i Thörns forskning ser det som att en bostad leder till drogfrihet (a.a.).

Swärd tar i sin artikel i antologin *Hemlöshet* upp ett resonemang angående en tes om "att det finns en hierarki av problem" inom arbetet med hemlöshet (2000, sid. 57). Denna hierarki gör att vissa problem skall ordnas upp först innan andra saker kan ske (a.a.). Swärd uttrycker det med "först skötsam – sedan egen bostad". Både tidigare nämnde Thörn (2004), Sahlin (1996) samt Swärd (2000) nämner missbruk som ett problem som hamnar högre upp i hierarkin än boendefrågan. Detta leder till att klienterna först måste ordna upp missbruket – sedan egen bostad.

Sahlin (1996; 2000) beskriver den sekundära bostadsmarknaden som en trappa där klienten går igenom olika "steg" för att tillslut erhålla ett eget förstahandskontrakt. Sahlin visar dock på att det endast är en liten del av klienterna som når hela vägen fram till ett förstahandskontrakt. Mycket troligare är det då att stegen på bostadstrappan blir fler, att klienten gör förflyttningar i sidled eller neråt på trappan på grund av att villkoren i specialkontraktet inte efterföljts, hyresvärden inte godkänner kontraktsöverflyttningen eller att socialtjänsten inte bedömer klienten vara redo eller förmögen till att klara eget boende (a.a.). Det finns också hemlösa som är exkluderade från den sekundära bostadsmarknaden och är hänvisade till uteliggande eller härbärgen (a.a.).

Ett problem med trappstegsmodellen som lyfts fram är att den skall tjäna som incitament att göra positiva förändringar och "klättra uppåt" samtidigt som den används som sanktionsmedel där förseelser leder till en förflyttning neråt på trappan (Sahlin 1996; 2000). Flera klienter kan alltså befinna sig på samma

”trappsteg” av helt skilda skäl. Ytterligare andra klienter kan, av olika anledningar, ha fastnat på ett ”steg” utan möjlighet att ta sig vidare. Samma trappa används alltså i helt skilda syften (a.a.).

Runquist (2001) tar i *Uppföljning av träningslägenheter i en mellansvensk stad: klienterna, hjälpsystemet och hyresvärdarna* upp att det ”är mer regel än undantag” att personer med missbruksproblematik mister sitt boende som de erhållit via socialtjänsten om personen i fråga ”tar ett återfall” (2001, sid. 289). Runquist illustrerar detta med ett exempel där en klient inom socialtjänstens åtgärdsapparat ställs inför ultimatumet att bli drogfri omgående eller avvisas från boendet (a.a.). Han tillägger vidare att ”hjälpssystemet var beredd att offra alla framsteg som uppnåtts under det år som klienten hade haft en träningslägenhet” genom vad som kan betecknas som en konsekvenspedagogik (a.a. sid. 289).

I *Utanför bostadsmarknaden: myndigheter som motståndare och medspelare* tar Sahlin och Löfstrand (2001) upp att klienter som kommer i kontakt med socialtjänsten kan uppleva hopplöshet, då de kontaktade myndighetspersonerna ej har det inflytande inom organisationen som klienternas behov kräver. De menar att klienten och handläggaren kan vara överens om hur klientens problematik skall lösas, men handläggaren har ingen beslutsrätt över lösningarna inom organisationen, vilket kan få till följd att klientens behov ej tillgodoses (a.a.). Detta kan jämföras med det tidigare nämnda beroendeförhållande som socialtjänsten har gentemot hyresvärdar (Sahlin 1996). Vidare lyfter Sahlin och Löfstrand fram att det förekommer att socialtjänsten hänvisar till egna eller andra, utomstående parters ”rigida regelsystem och deras ovilja att rucka på dem” (2001, sid. 49) och på detta sätt förlägger ansvaret för en oförmåga att möta klienternas behov på andra. Sahlin och Löfstrand menar även att detta ”sker också genom att ’misslyckanden’ konstrueras så att individerna själva framstår som ansvariga för brutna ’boendekarriärer’ och återfall” (a.a. sid. 59).

Sahlin och Löfstrand tar även upp något som kan knytas an till det Runquist lyfter fram gällande att offra klienters framsteg. De menar att klienter anger att myndighetsagerande leder till negativa konsekvenser för klienterna, vilket orsakar att klienterna ger upp och tappar ”greppet och hoppet om sin situation” (a.a. sid. 61).

3.2.2. Alkohol och narkotika

Svensson (1996) visar i sin avhandling att en narkoman livsstil innehåller rutiner som utgår från införskaffande och bruk av droger. Han menar att dessa rutiner kan leda till ”att livsstrukturen förändras”, vilket kan innebära förlust av bostad, arbete och familj med mera (1996, sid. 340). Svensson tar även upp att den förändring som en person genomgår i bytet av en narkoman livsstil till en livsstil accepterad av normsamhället dels tar tid och dels ofta kräver positiva förutsättningar utifrån klientens perspektiv (a.a.). Han skriver bland annat att ”sociala identiteter måste underhållas” och att om detta ej sker kan de förtvina (a.a. sid. 354). I anknytning till detta resonemang visar Svensson att återfall i missbruk kan ske då belöningarna, de positiva faktorerna, uteblir (a.a.). Exempelvis lyfts det fram att ett återvändande till en narkoman livsstil ”tycks snarare vara grundat i en uppfattning om den vanliga världens omöjlighet än i den narkomana världens attraktivitet” (a.a. sid. 363).

Kristiansen (2000) visar i sin forskning angående personer som blivit fria från narkotikan att personerna upplever bitvis stor osäkerhet och en oro över framtiden. Exempelvis utgör oron som en av intervjupersonerna känner inför sin ekonomi att personen känner sig ”ofta nedstämd och han säger att det främst är därför som rohypnolen ibland dyker upp som problemlösare i hans tankar” (2000, sid. 173).

Marlatt och Witkiewitz (2005) tar i boken *Relapse Prevention* upp att en faktor som ökar risken för återfall är när personen upplever olika situationer som skapar påfrestningar, framförallt nämns, likt Kristiansen, att ej ha kontroll över sig själv eller situationen som en betydande faktor (a.a. sid. 3). De tar även upp att känslor som skam, skuld och hopplöshet kan utgöra riskfaktorer, vilka kan förstärkas vid ett återfall och fördjupa detta (a.a.). De lyfter även fram flertalet drogers dubbla verkan; dels som självmedicinering och dels som omedelbar tillfredsställelse (a.a. sid. 17).

Goldberg tar i antologin *Samhällsproblem* upp att ”problematiska konsumenter inser att såväl de själva som alla andra på narkotikascenen förstör sina liv” (2005, sid. 341). Med problematiska konsumenter menar Goldberg de personer som låter droger dominera livssituationen på bekostnad av praktiskt taget allt annat (a.a.). Han menar att problematiska konsumenter har ”en starkt självdestruktiv sida hos dem” och att narkotikan utgör ”ett viktigt led i ett självdestruktivt livsprojekt” (a.a. sid. 341). Det självdestruktiva beteendet är inlärt

livsprojekt” (a.a. sid. 341). Det självdestruktiva beteendet är inlärt och har sin utgångspunkt ur ”ett övermäktigt negativt samhälleligt tryck”, vilket gör att en del personer går sönder (a.a. sid. 361). Detta menar Goldberg måste tas i åtanke när åtgärder skall sättas in. Goldberg tar även upp att dagens samhälle innefattar ”en kultur som lär ut att man kan tackla problem med hjälp av legala droger” (a.a. sid. 370). Denna kultur präglar även konsumerandet av illegala droger, storkonsumenterna ”flyr sina problem istället för att lösa dem” (a.a. sid. 369).

Cullberg (2003) betonar i sin bok *Dynamisk psykiatri*, angående behandling av alkoholmissbruk, att behandlarens målsättning är av största vikt. Han menar att om behandlare har en orealistisk målsättning kan detta leda till ”ett ständigt misslyckande” medan en realistisk målsättning kan leda till ”en lagom blandning av framgång och misslyckande” (2003, sid. 383). Vidare tar Cullberg upp att ge stöd vid en persons återfall i missbruk inte innebär att ta över ansvaret utan att ”se hur han reder upp det och hur man kan hjälpa honom” (a.a. sid. 383).

Humphreys & Tucker (2002) tar i sin artikel i tidskriften *Addiction* upp att personer med missbruksproblematik generellt inte är en homogen grupp, vilket leder till att interventioner måste anpassas till den specifika individens förutsättningar (a.a.).

Kristiansen visar dock att ”drogerna kan komma i skymundan” (2000, sid. 187). Detta då det drogfria livets positiva beståndsdelar uppväger missbruket och drogernas lockelse. Åtskilliga av Kristiansens intervjupersoner lyfter fram positiva beskrivningar av sina nuvarande livssituationer; såsom ordnat boende, ordnad ekonomi och en ny social gemenskap efter uppbrottet från missbruket (a.a.). En del av intervjupersonerna upplever dock trots ett antal års drogfrihet att de hämmas ”av skam- och mindervärdeskänslor” (a.a. sid. 179). Detta då de känner sig misskrediterade på grund av missbruksbakgrunden samt att de tillskrivs ”en samhällelig stereotyp” av vad en person med missbruksproblem är, något som inte alltid stämmer med den bild av missbruket som personen själv har (a.a. sid. 179-181).

3.2.3. Organisationer och deras inre & yttre gränser

I sin avhandling *Vid byråkratins gränser* redogör Johansson (1997) för handlingsfrihetens begränsningar i klientrelaterade organisationer såsom försäkringskassans och arbetsförmedlingens lokalkontor. Enligt Johansson är

organisationer nära sammanbundna med maktrelationer och det går inte att studera det ena och utesluta det andra: "Organisation handlar i någon mening om makt, och makt handlar i viss utsträckning om organisation" (a.a. sid. 87). Johansson (a.a.) menar att det relationella maktbegreppet är bäst lämpat för att studera organisationer. Det relationella maktbegreppet ser makten som något som ingår i alla sociala relationer, då makten verkar genom relationer är den inte absolut utan är ständigt stadd i förändring. Generellt kan man säga att "där makt utövas befinner sig vissa i över- och andra i underläge" (a.a. sid. 89).

Även förhållandet mellan makt och motstånd måste förstås i en social kontext och det sociala sammanhanget avgör likaledes vem som kontrollerar resurserna. Organisationen fungerar som en plats där resurser insamlas och används och det pågår ständigt en kamp om hur dessa resurser bäst skall fördelas och användas. Denna kamp sker dels inom organisationen och även mellan organisationen och andra aktörer. Medlemmarna i organisationen, som möter klienter benämner Johansson *Gräsrotsbyråkrater* efter Lipskys begrepp *Street-level bureaucrat* (a.a.). Gräsrotsbyråkraterna ansvarar för att bedöma klienters behov och distribuera de resurser som organisationen kontrollerar; en svårkontrollerad process för organisationen vilket ger denna grupp en avsevärd handlingsfrihet. Denna handlingsfrihet utgör vidare en förutsättning i mötet med klienterna. Grad av handlingsfrihet avgörs också av medlemmarnas placering i organisationen. "En grupp s makt i en organisation bestäms /.../ av hur viktig den är för andra grupper inom samma organisation" (a.a. sid. 96).

En annan faktor som avgör medlemmarnas eller gruppens handlingsfrihet är graden av specialisering. En hög specialisering begränsar informationsflödet in i organisationen vilket ger två konsekvenser. Å ena sidan stärker det medlemmarnas eller gruppens handlingsfrihet eftersom de står i direktkontakt med klienterna och bedömer vilken information som skall skickas vidare in i organisationen, å andra sidan ger en hög grad av specialisering att medlemmarnas referensram gällande olika möjliga lösningar på de problem som uppstår minskar då medlemmarna eller gruppen endast förfogar över en del av beslutssituationen.

Liljegren (2008) tar i sin artikel *Byråkrater, flummare och andra: Om mikropolitiska konstruktioner på socialkontor* upp att olika enheter ser statuskillnader mellan sina och andra enheters arbetsuppgifter. Han visar på att det finns ett synsätt inom den specialiserade socialförvaltningen som leder till en

under- respektive överordning beroende på vilken enhet socialsekreteraren tillhör och att detta får konsekvenser för samarbetet mellan enheterna (a.a.). Vidare visar Liljegren att olika enheter har olika perspektiv på social problematik, vilket även detta leder till samarbetssvårigheter (a.a.).

3.3. Mot hållbar förändring

I SOU 2005:82, *Personer med tungt missbruk - stimulans till bättre vård och behandling*, ges en förklaring till varför socialtjänstens arbete med boende- samt missbruksproblematik inte alltid går i samma riktning. En faktor som lyfts upp är bristande resurser, men en bristande samverkan och ett bristande samarbete mellan olika enheter och huvudmän utgör andra faktorer (SOU 2005:82). Vidare lyfts det fram att orsaken till den bristande samverkan tycks ligga i olika syn och kunskap om och kring missbruk, olika prioriteringar mellan enheter samt att det inte alltid är individens behov som står i centrum utan det tycks istället vara organisationernas kultur och behov (a.a.).

SOU 2005:82 tar även upp, utifrån samtal med företrädare för verksamheter inom missbruksområdet, att eftervårdsarbetet efter primärbehandling måste präglas av långsiktighet, tålmod, tydligt mål (drogfrihet) samt en tolerans och beredskap för återfall (a.a.). Vidare framkommer det i utredningen att vården måste präglas utifrån realistiska behandlingsmål som utgår från individen (a.a.). För att göra detta menar utredarna att det krävs en helhetssyn som tar upp individens missbruksproblematik i relation till dennes livssituation. Ett adekvat boende med stödfunktion måste kunna erbjudas efter behandling, men även en sysselsättning och en meningsfull fritid, ”saknas dessa möjligheter är ofta andra insatser och framgångar förgäves” (a.a. sid. 42).

Den diskrepans mellan klient och socialtjänst som tycks råda enligt forskning kring hemlöshet och missbruk avseende prioriteringsordningen mellan att ”lösa” den hemlöshets- respektive missbruksproblematik som en klient kan uppleva kan kopplas till det arbete som Socialstyrelsen avser att utföra vad gäller den sekundära bostadsmarknaden. Detta enligt den plan som Socialstyrelsen gett ut med avsikt att genomföra regeringens strategi för att motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden. De har bland annat för avsikt att öka kunskapsläget kring boendetrappor och ’bostad först’-modellen (Socialstyrelsen 2007b).

Vad gäller boendetrappor, bekräftar Socialstyrelsen det Sahlin (1996; 2000) lyfter fram med att det är få som lyckas ta sig ända upp i trappan till ett eget kontrakt (Socialstyrelsen 2007b). De menar att boendetrappans utformning kan fungera som stöd och hjälp för en del personer, men att det är vanligare att den enskilde fastnar i trappan, flyttas ner eller tvingas söka sig bortom trappan för att få ett eget kontrakt. Ett alternativ till boendetrappan är 'bostad först'-modellen, vilken innebär att klienten erbjuds en bostad i reguljära bostadsmarknaden för att parallellt med detta få hjälp och stöd med övrig problematik. Socialstyrelsen anser dock att kunskapen måste bli bättre avseende om boendetrappor eller 'bostad först'-modellen är effektiva metoder (a.a.).

Med anledning av detta skall en systematisk kartläggning över kunskapsläget genomföras, med slutrapport senast den 1 juli 2010, med syfte att utveckla metoder som leder till bostäder på ordinarie bostadsmarknaden för klienter som upplever svårigheter med att få tillträde till denna. I samband med detta arbete nämner socialstyrelsen bostadens betydelse för personer som upplever missbruk och eller psykiska problem. De formulerar det med orden "(b)ostad och stöd i vardagen är en förutsättning för att behandling, rehabilitering och återhämtning ska fungera" (a.a. sid. 20). Bostad i kombination med stödinsatser ses som en förutsättning, alltså av stor betydelse, och detta kan därmed sättas i kontrast till det Runquist och Sahlin visar med att klienter avhyses vid exempelvis återfall i missbruk.

I *Nationella riktlinjer för missbruks- och beroendevård* (2007a) tar socialstyrelsen upp ämnet samverkan mellan olika verksamheter inom missbruksområdet. Det framgår att en samverkan anses leda till utbyte av erfarenheter och till en helhetssyn inte endast runt den enskilde utan även i verksamheterna. Socialstyrelsen (a.a.) förordar samverkan då detta anses gagna såväl de olika verksamheterna som klienterna. Angående de personer som har en missbruks- eller beroendeproblematik i kombination med en psykiatrisk och/eller somatisk sjukdom betonar Socialstyrelsen att "behandlingen för de båda problemen sker samtidigt och i samordnade former efter den första akuta insatsen" (2007a, sid. 187). Vidare understryker de hälso- och sjukvårdens samt socialtjänstens gemensamma ansvar för denna grupp (a.a.).

4. Metod

4.1. Planering

Vi har båda erfarenhet av socialt arbete med individer med en missbruksproblematik och delar åsikter och värderingar kring ovan nämnda fenomen och genom detta föddes en idé om att samarbeta under uppsatsarbetet. Inledningsvis var vi inställda på att intervjua brukare, då vi ansåg att brukarnas situation var mest angelägen att belysa. Efter hand insåg vi dock att det var förknippat med en mängd etiskt problematiska avvägningar att intervjua brukare och Jönssons (1998) artikel vägledde oss ytterligare i valet att istället inrikta oss på tjänstemän. Jönsson tar nämligen upp frågan om forskning kring utsatta grupper, vilket tydliggörs med följande citat: "Hur mycket kan man forska på människor utan att de tar skada?" (a.a. sid. 13).

4.2. Metodval

Valet av undersökningsmetod är avgörande för vilken typ av data som skall insamlas. Generellt sett kännetecknas en kvantitativ metod av att den genererar mätbara data som kan formuleras i siffror eller andra mängdtermer medan en kvalitativ metod ger data som beskriver egenskaper hos intervjupersonerna (Halvorsen 1992). Bryman (1997) pekar på en annan distinktion mellan kvalitativ och kvantitativ metod. Han menar att en skillnad står att finna i olika grundantaganden om vad som är giltig kunskap om den sociala verkligheten och att kvalitativ metod stödjer sig på filosofi, ideologi och kunskapsteori. Hartman föreslår följande definition: "Kvalitativa undersökningar karaktäriseras av att man försöker nå förståelse för livsvärlden hos en individ eller en grupp individer (Hartman 1998, sid. 239). Då vi intresserade oss för intervjupersonernas subjektiva utsagor ansågs valet av metod lämpligen utgöras av en kvalitativ ansats. Vidare ställde vi oss frågan, i enlighet med vad Halvorsen (1992) anger om att valet av metod bör utgå från problemställningen, om vilken metod som bäst motsvarar vårt syfte och då vi, med utgångspunkt i intervjupersonernas egna utsagor, ville undersöka utredande socialsekreterares syn på den sekundära bostadsmarknaden ansågs den personliga intervjun tjäna vårt syfte bäst.

Intervjuer kan klassificeras utefter standardisering och strukturering. Aspers (2007) beskriver fyra grader av struktur i intervjuer: strukturerad, semistrukturerad, tematiskt öppen och öppen intervju. Den semistrukturerade intervjun kännetecknas av att intervjuaren utgår från ett antal färdigformulerade öppna frågor och ger intervjupersonen möjlighet att utveckla sina resonemang genom att ställa följdfrågor eller be om förtydliganden (a.a.).

Standardisering syftar till att beskriva variation mellan intervjuerna. En hög grad av standardisering innebär att samma frågor ställs på samma sätt till samtliga intervjupersoner (Trost 1997), vilket är ett vanligt tillvägagångssätt vid kvantitativa ansatser. En låg standardisering innebär hög grad av flexibilitet. Intervjuaren kan till exempel anpassa språkbruk och ordval efter intervjuperson. Då vi inte gör anspråk på att presentera empiri som är generaliserbar i någon vidare bemärkelse, utan snarare är intresserade av bredd och nyansrikedom i våra intervjupersoners utsagor, beslutade vi att utföra semistrukturerade intervjuer med en låg grad av standardisering.

4.3. Urval

Att valet föll på att undersöka just utredande socialsekreterares syn på den sekundära bostadsmarknaden i arbete med individer med en missbruksproblematik var ingen självklarhet. Då det fanns forskning avseende boendesekreterare (Sahlin 1996) kändes det inte aktuellt att undersöka den yrkesgruppen. Däremot förde vi en längre diskussion kring valet mellan att intervjua behandlare eller utredare då vi inte hittat någon forskning kring hur dessa yrkesgrupper ser på, och påverkas av, den sekundära bostadsmarknaden i sin yrkesutövning. Den diskussion som föranledde valet av yrkesgrupp baserades främst på de antaganden vi hade om deras arbete och relation till klienterna, vilka redogjordes för nedan. Høifjord og Solvang (1997) skriver att de val man gör i början av ett projekt, såsom urval, vanligen görs grundat på förförståelse och förutfattade meningar snarare än utifrån teoretisk ståndpunkt.

Inledningsvis övervägde vi att välja att intervjua behandlare, då vi hade en tanke om att dessa träffar många klienter som har boende via socialtjänsten och säkert diskuterar boendets betydelse för en framgångsrik rehabilitering. Vidare spekulerade vi kring att behandlare inte bedriver myndighetsutövning och att detta kanske kunde påverka deras syn på den sekundära bostadsmarknaden.

Att valet slutligen föll på att intervjua utredare kom sig av att vi ansåg att det var mer intressant då utredares arbete med klienter ofta sträcker sig över längre tidsperioder än vad relationen mellan behandlare och klient varar. Exempelvis kan ett återfall leda till att klienten avbryter behandlingen, vilket leder till att relationen mellan behandlare och klient också bryts, men utredare upprätthåller ofta kontakten med klienten då behov av bistånd kan kvarstå. Genom att intervjua utredare undvek vi också ett problem vi såg med att intervjua behandlare, nämligen att behandlare ofta utgår från olika behandlingsmetoder. Om vi valt att intervjua behandlare hade vi behövt ta ställning till vilken betydelse behandlingsmetoden hade för våra intervjupersoners syn på den sekundära bostadsmarknaden. Vi valde att rekrytera intervjupersoner bland socialsekreterare som arbetar inom Malmö stad dels av bekvämlighet, då vi båda är bosatta i Malmö och dels med tanke på att de yttre villkoren, såsom exempelvis bostadsmarknaden, skulle vara gemensamma för samtliga intervjupersoner. Det kan påpekas att bostadssituationen i Malmö kan påverka vår undersöknings resultat vid en jämförelse med exempelvis en glesbygd. Vidare motiveras valet av Malmö stad av att den specialisering som Bergmark & Lundström (2005) skriver om är i bruk där. Genom att rekrytera intervjupersoner i flera stadsdelar i Malmö hoppades vi på att komma från en specifik enhets kulturella prägling av sina medlemmar och på så sätt erhålla en ökad variation (Bolman & Deal 1997).

Eftersom vi var angelägna att hitta intervjupersoner med god kunskap och erfarenhet om det vi ville undersöka genomförde vi ett strategiskt urval, vilket kännetecknas av att "(m)an är intresserad av kvaliteten på informanterna och man strävar därför efter att få intervjua de personer inom det sociala systemet som har de största kunskaperna" (Halvorsen 1992, sid. 102).

Med hänvisning till den relativt korta tidsrymd som stod till vårt förfogande beslutade vi oss för att begränsa antalet intervjuer till fem stycken som ligger till grund för empirin. Trost kommenterar valet av antalet intervjuer med att det är "(v)iktigt /.../ att komma ihåg att ett fåtal väl utförda intervjuer är mycket mera värda än ett flertal mindre väl utförda." (Trost 1997, sid.110). Då utredare generellt sett är mycket upptagna och inte alltid så lätta att komma i kontakt med använde vi oss av tre informanter som tipsade oss om möjliga intervjupersoner som ansågs väl insatta i ämnet. När vi av informanterna fått namn på socialsekreterare som kunde vara lämpliga att intervjua kontaktade vi dem via

telefon. Samtliga av dem vi kontaktade ville medverka och vi skickade därför via e-mail ett informationsbrev (se bilaga 2). Vi genomförde även en provintervju med en av informanterna. Detta ledde till att ett par mindre justeringar av frågeguiden gjordes. Provintervjun ingår inte i empirin. Totalt har därmed sex intervjuer genomförts. Av de fem intervjuer som utgör empirin varade den kortaste cirka 40 minuter och den längsta cirka 80 minuter.

4.4. Presentation av intervjupersoner

Våra intervjupersoner (IP) är yrkesverksamma inom tre av totalt tio stadsdelar i Malmö Stad. En stadsdel tillhör en av de mindre stadsdelarna medan de övriga tillhör de större stadsdelarna. Våra intervjupersoner har varierande erfarenhet av utredningsarbete med individer med missbruksproblematik där den som har längst erfarenhet av detta har arbetat inom området under cirka tio års tid medan den med kortast erfarenhet av arbetet har arbetat i cirka ett år. Gemensamt för samtliga utredare är att de inte har ansvar för vare sig tillsyn eller verkställande av regler i boenden på den sekundära bostadsmarknaden.

4.5. Datainsamling

Inför intervjuerna utarbetades en intervjuguide (se bilaga 1) med på förhand uppställda stödord och formulerade frågor. Då ingen av oss är erfarna intervjuare såg vi det som ett stöd under intervjun att ha vissa frågor uppställda för att undvika att hamna alltför långt från ämnet (Aspers 2007). Däremot har intervjuguidens frågor inte ställts i den ordning de förekommer i guiden utan anpassats efter den aktuella intervjusituationen.

Inför intervjuerna fördes en diskussion om fördelar respektive nackdelar med att vara två intervjuare. Bland annat finns en risk att intervjupersonen känner sig utsatt och i numerärt underläge (Repstad 1999). Då intervjupersonerna utgjordes av tjänstemän, som i sitt arbete är vana att argumentera för sina ståndpunkter, gjorde vi dock bedömningen att risken för att våra intervjupersoner skulle känna sig utsatta var mycket liten. Vid samtliga intervjuer närvarade således båda författarna.

Fördelarna med att vara två intervjuare är att man kan dela upp ansvaret mellan sig under intervjun samt att båda sedan tillsammans kan diskutera sina intryck efter intervjun (Repstad 1999). Ansvaret under intervjuerna fördelades på

så sätt att en agerade som intervjuledare medan den andra ansvarade för att hantera ljudupptagningsutrustning, föra anteckningar samt ställa spontana frågor när det blev aktuellt och ansågs lämpligt. Intervjuerna genomfördes på respektive intervjupersons arbetsplats.

4.6. Bearbetning av empiri

När intervjuerna var genomförda vidtog arbetet med att överföra dem från tal till skrift. Vi beslöt att transkribera intervjuerna ordagrant, då vi inte på förhand kunde veta vad som skulle visa sig vara relevant, detta minskade även risken att vi skulle tolka materialet på olika sätt under överföringen. Efter detta moment fördes en diskussion angående vad respektive författare fått för intryck av transkriberingarna. Detta för att få en så bred insikt som möjligt i det insamlade materialet. Materialet kodades sedan efter teman relevanta för vårt valda syfte och våra frågeställningar: anpassning, organisation, flexibilitet, utanförskap, krav, boende och missbruk. Dessa teman delades därefter upp i underkoder, vilka knöts till en färg, se bilaga 3 (Aspers 2007).

Teman uppkom ur en process där vi, utifrån vårt valda syfte och våra frågeställningar, studerade transkriberingarna för att hitta utsagor som kunde kopplas till syfte och frågeställningar. De utsagor som ansågs beröra en viss aspekt av utredarnas syn på den sekundära bostadsmarknaden försökte vi samla inom ett tema som namngavs utifrån vad vi tolkade var innebörden i de specifika utsagorna. Detta utefter vad Aspers (a.a.) skriver angående att en kod (vad vi kallar tema) är kopplad till intervjupersoners utsagors mening. I de ordagrant transkriberade intervjuerna fanns även utsagor som berörde andra ämnen än vad som kunde kopplas till syfte och frågeställningar, dessa valde vi att ej ta med i empirin. Respektive tema kopplades till en färg, även detta efter Aspers (a.a.) exempel, och sedan delades transkriberingarna upp genom att klippa ut respektive färg och därefter sammanfoga teman utifrån den färg de hade. Underkoderna kom sedan till genom en likartad process som då teman uppkom, med undantag av att teman inte klipptes än en gång utan endast färglades utifrån underkoderna. Underkoderna var begrepp som intervjupersonerna formulerade antingen ordagrant eller angav innebörden av. Därefter studerades empirin utifrån koderna med hjälp av våra valda teorier.

Intervjucitaten i analysdelen har vid de tillfällen det bedömdes lämpligt rättats till ett mera läsarvänligt skrivspråk. I rättningen från talspråk till skriftspråk har vi varit noga med att inte ändra innebörden i citaten.

4.7. Metodens tillförlitlighet

Tillförlitlighet handlar om huruvida undersökningen skulle presentera samma eller liknande resultat om det var någon annan som genomförde undersökningen (Denscombe 2000). Naturligtvis är det en fråga som är svår att besvara i detta sammanhang, men då vi gjort vårt bästa för att redogöra för forskningsprocessen och vårt bakomliggande resonemang gällande urval och andra överväganden anser vi att vi gjort vad möjligt är för att öka tillförlitligheten. Vidare har vi i känsliga moment såsom kodning och transkribering varit noga med att utföra proceduren enligt ett gemensamt tillvägagångssätt för att minska risken att materialet utsätts för olika tolkningar av oss båda. Däremot är det svårt att förvänta sig att, om man gjorde om intervjuerna, få samma svar då varje intervjusituation är unik. Den kvalitativa intervjumetoden är i sig en interaktion mellan intervjuare och intervjuperson (Aspers 2007).

Metodens trovärdighet handlar om huruvida man mäter det man avser att mäta och att samla in empiri som är relevant för det syfte och de frågeställningar man avser att besvara (Halvorsen 1992). Då vi avsett att undersöka utredares syn på den sekundära bostadsmarknaden anser vi att vi, genom att intervjua utredare, uppnår en hög grad av trovärdighet. Denscombe (2000) menar att triangulering, d.v.s. att jämföra resultaten med andra källor, kan öka trovärdigheten. På grund av den begränsade tid vi haft till vårt förfogande har vi fått nöja oss med att se till vilken utsträckning våra resultat överensstämmer med tidigare forskning.

När man genomför intervjuer finns det alltid en risk att man påverkar intervjupersonernas utsagor, vilket brukar kallas intervjuareffekten (Denscombe 2000). Vi har varit medvetna om vår roll i frambringandet av det empiriska materialet och ansträngt oss för att förhålla oss lyhörda under intervjusituationen och försökt att inte ställa frågor i form av påståenden eller kommentera intervjupersonernas svar på ett sätt som kan verka hämmande på dem. Vi har försökt att inte låta våra personliga åsikter påverka intervjusituationen.

Sammanfattningsvis kan man säga att vi strävat efter att uppnå en hög tillförlitlighet och trovärdighet genom att diskutera och ifrågasätta våra val och

antaganden samtidigt som vi ansträngt oss för att vara tydliga med att redovisa och motivera våra val och ställningstaganden i forskningsprocessen. Vi har även i vår strävan att uppnå en hög tillförlitlighet och trovärdighet ansträngt oss för att inte forcera in empirin i våra valda teorier eller förvanska utredarnas uttalande för att driva en personlig agenda. Vidare har vi försökt att belysa uppsatsens ämnesområde med tidigare forskning samt koppla denne till empirin.

4.8. Metoddiskussion

Den kvalitativa metoden har präglats och formats av ett antal perspektiv, bland dem symbolisk interaktionism, där socialt liv betraktas som en process där människor tolkar sin omgivning och handlar utifrån denna tolkning. Forskning fokuserar således på innebörd och tolkningar och lämpliga metoder för att studera detta är observationsstudier eller personliga intervjuer (Bryman 1997). En kritik mot att studera människors tolkning av verkligheten ligger just i svårigheten att tyda människors tolkning på ett korrekt sätt (a.a.). Alvesson & Deetz (2000) diskuterar svårigheten i att dra slutsatser baserade på vad människor säger med följande:

Empiriskt material är normalt språkliga fenomen, och förhållandet mellan dessa och något annat som finns 'utanför' språket är dunkelt./.../ (s)pråkbruket är alltid en handling och måste förstås i sitt sammanhang och inte som bärare av abstrakta sanningar som bedöms efter den objektiva verkligheten (a.a. sid. 132).

Vidare finns alltid risken för en positiv snedvridning i intervjuer då intervjupersonen kan känna ett behov av att anpassa sig till forskarens förväntningar eller rätta sig efter sociala normer för hur man skall uttrycka sig i vissa frågor. Forskaren påverkar också intervjun genom valet av frågor, hur de är formulerade och hur forskaren signalerar till intervjupersonen att dennes svar är intressanta eller ointressanta (a.a.). Fördelen med intervjuer är att intervjupersonernas föreställningar, erfarenheter och kunskap kan undersökas på ett omfattande sätt och forskaren kan få nya idéer som hon inte tänkt på tidigare då det finns utrymme för följdfrågor i en intervju, förutsatt att den präglas av en låg grad av strukturering (a.a.).

4.9. Att vara två författare

Att vara två författare under uppsatsarbetet har varit en stor tillgång då vi ständigt har kunnat bolla idéer, hjälpa varandra när vi kört fast och kritiskt granska

varandras texter och resonemang. I uppsatsarbetet, som präglas av en stor tidspress, är det svårt att vara lika delaktiga i alla moment när man arbetar i par. Vi har löst detta genom att kontinuerligt granska varandras texter och komma med förslag på korrigeringar. På det sättet har vi gjort oss delaktiga i samtliga moment även om vi haft olika funktioner. En lös uppdelning gjordes så att en av oss fördjupade sig mer i tidigare forskning och bakgrund medan den andre arbetade på metodkapitlet. Arbetet med teorival och analysprocess gjordes gemensamt.

En annan aspekt av att vara två författare är att vi utnyttjat det faktum att vi som individer utgår från olika perspektiv. Med detta menar vi att den ena av oss är mera inriktad på individer och interaktionen mellan individer som förklaring till olika fenomen. Den andra författaren är mera inriktad på olika strukturella tankegångar. Vi anser att det har varit mer av en fördel än en nackdel att ha en skillnad i preferens hos författarna. Den yttersta fördelen anser vi är att vi fått en ökad förståelse över empirin genom att utgå från två olika perspektiv. Nackdelen är att uppsatsen blivit något större genom att vi både har en mera individinriktad och en mera organisationsinriktad teori jämfört med om vi endast fokuserat på en av teorierna.

4.10. Teoretiska utgångspunkter

Vi har i uppsatsen tänkt utgå från symbolisk interaktionism (Blumer 1986) och för att få en ökad vetenskaplig förståelse över empirin utöka analysen med en organisationsteori baserad på Hasenfelds (2002) tankegångar samt det strukturella organisationsteoretiska begreppet suboptimering (Bolman & Deal 2005). Orsaken till att vi valt att använda oss av symbolisk interaktionism och organisationsteori i analysen är att symbolisk interaktionism utgår från individen i en social situation medan organisationsteorin utgår från organisationen och inte individen. Genom att kombinera dessa två perspektiv är vi av uppfattningen att vi kan ge en ökad förståelse över empirin.

4.10.1. Symbolisk interaktionism

Vi kommer att använda oss av symbolisk interaktionism för att ge en förståelse för socialsekreterares syn på den sekundära bostadsmarknaden. Genom interaktionen får symbolerna en mening som påverkar såväl tjänstemännen som klienternas handlande (a.a.).

Symboliska interaktionism vilar enligt Blumer (1986) på tre premisser:

1. ... human beings act towards things on the basis of the meanings that the things have for them
2. ... the meaning of such things is derived from, or arises out of, the social interaction that one has with one's fellows.
3. ... these meanings are handled in, and modified through, an interpretative process used by the person in dealing with the things he encounter.

(Blumer 1986, sid. 2)

Ett förtydligande måste göras. Med *things* menar Blumer alla fysiska objekt såsom ett träd eller en stol, andra personer såsom en mor eller en socialsekreterare, olika kategorier av människor såsom fiende eller vän, alla typer av institutioner såsom en socialförvaltning eller en skola, styrande ideal såsom personlig frihet eller ärlighet, andras aktiviteter såsom önskemål eller order samt situationer som en individ stöter på i dennes dagliga liv (a.a. sid. 2). *Things* kan således vara fysiska, sociala samt abstrakta objekt (a.a.). Innebörden som individen tillskriver objekt ligger till grund för individens handlande. I detta arbete definieras tillskriver som att anse ett objekt "vara bärare av viss egenskap" (NEO 2004, sid. 1678). Tolkningen som ligger till grund för innebörden och den definition som individen ger objektet kan härledas från en tolkande process i interaktionen med andra individer och objekt. Med detta menas att en individ ger ordet missbruk, boende eller krav en innebörd och agerar därefter. En socialsekreterare kan exempelvis ge ett krav på drogfrihet i ett boende för personer med missbruksproblematik en viss innebörd. Innebörden i kraven ger därmed sken av den innebörd som tillskrivs de individer som kraven riktas mot, omvänt blir den innebörd som socialsekreteraren tillskriver missbruksproblematik en del av innebörden som tillskrivs kravet på drogfrihet i boenden via socialvärdar. Vad Blumer menar, som vi tolkar det, att en gemensam innebörd tillskrivs objekt av en grupp personer genom interaktion (a.a.). Detta benämner Blumer som *common objects* (a.a.). Dessa objekt kan således få en gemensam innebörd för en grupp. Exempelvis kan socialsekreterare med ansvar för missbruksärenden ge missbruksproblematik en annan innebörd än vad hyresvärdar eller boendesekreterare gör. Detta då respektive grupp utgår från perspektiv som har sin grund i respektive grupps position gentemot det definierade objektet. Denna innebörd påverkar därmed även respektive grupps agerande gentemot personer

med missbruksproblematik. Givetvis kan – och finns det – individuella skillnader i vilken innebörd som tillskrivs objekt mellan och inom samma typ av grups medlemmar. Detta är en kritik som rätteligen kan riktas mot tanken kring *common objects*. Vi anser dock att begreppet är användbart för att öka förståelsen över vårt studerade fenomen.

En viktig detalj som Blumer tar upp är att ”a human being can be an object of his own action /.../ an object to himself” (a.a. sid. 12). Med detta menar Blumer att en människa kan agera utifrån den ’roll’ han eller hon tillskriver sig själv, något som även kan vara ett resultat av vad andra tillskriver personen, och vilken innebörd denna roll har för honom eller henne (a.a.). Detta betyder, som vi tolkar det, att en person som ser sig som socialsekreterare samt den innebörd, och tolkning, denne lägger i denna ”roll” får konsekvenser för deras handlande. Lägger vi därtill hur denna person som tillskriver sig rollen som socialsekreterare tolkar och vilken innebörd de lägger i exempelvis missbruk och den sekundära bostadsmarknaden får detta ytterligare konsekvenser för deras handlande i arbetet. Noteras bör att vi är medvetna om att en viktig aspekt blir vilken ’roll’ klienter och samarbetspartners tillskriver socialsekreteraren och vilken tolkning och innebörd de lägger i dennes roll och de insatser som uppkommer i interaktionen med dem. Denna aspekt hur intressant den än må vara ligger utanför denna studie. Blumers (a.a.) tankegångar kan vi således försöka förstå vilken mening som socialsekreterare tillskriver olika objekt som ligger till grund för deras syn på den sekundära bostadsmarknaden. Vi har exempelvis i intervjuerna försökt fånga socialsekreterares syn på kraven i boendena i den sekundära bostadsmarknaden. Socialsekreterarnas syn på kraven utifrån symbolisk interaktionism blir att beroende på vilken innebörd som de tillskriver kraven så säger detta något om hur de ser på de personer som kraven riktas mot. Vi använder således symboliska interaktionism för att försöka förstå hur socialsekreterarna tolkar och ger mening åt olika ting och hur detta påverkar deras syn på den sekundära bostadsmarknaden och deras arbete med klienterna.

4.10.2. Organisationsteori utifrån Hasenfeld

Hasenfeld (2002) beskriver likheter mellan organisationer som erbjuder tjänster i form av stöd, vård, behandling, utbildning m.m. vilka han kallar *Human Service Organizations* (framöver översatt människobehandlande organisationer, ett

begrepp lånat från Johansson 1997) där den största likheten är att dessa organisationer är beroende av ekonomiska resurser från kommunen eller staten för sin fortsatta existens. Även i andra bemärkelser är människobehandlande organisationer sårbara inför omgivningen. Hasenfeld skiljer på *the general environment* och *the task environment* i sin redogörelse för hur denna sårbarhet yttrar sig. *The general environment* utgörs av faktorer som påverkar alla organisationer och därför kan sägas vara givna. Exempel på sådana faktorer är ekonomi, demografiska förhållanden, kultur och politik. En organisation måste utgå från faktorerna i *the general environment* i sin strävan att etablera sig och finna sin plats och det är synnerligen svårt för en organisation att på egen hand förändra dessa förhållanden.

I arbetet med att etablera och hålla sin position träder andra faktorer fram som påverkar organisationen, vilka Hasenfeld (a.a.) benämner *the task environment*, som utgörs av resurser som är nödvändiga för organisationen men som kontrolleras av andra aktörer. Exempel på sådana resurser kan vara pengar, makt, legitimitet, klienter, service eller produkter. För att säkra de nödvändiga resurserna måste organisationen interagera med dessa aktörer som kan utgöras av andra företag eller myndigheter. Den samlade bilden av dessa aktörer som kontrollerar tillgången till de nödvändiga eller önskvärda resurserna utgör således en organisations *task environment*.

Hasenfeld indelar *the task environment* i sex undergrupper:

- I. *Providers of fiscal resources* utgörs av kommunen, staten eller annan aktör som förser organisationen med ekonomiska medel.
- II. *Providers of legitimation and authority* utgörs av andra organisationer eller aktörer som delegerar auktoritet eller stöttar organisationen. Exempel på detta är lagstiftning och tillsynsmyndigheter.
- III. *Providers of clients* är inte bara andra grupper eller organisationer som förmedlar klienter till organisationen utan även individer och familjer som själva söker sig till organisationen.
- IV. *Providers of complementary services* utgörs av andra organisationer som erbjuder tjänster som organisationen behöver för att kunna tillförsäkra sina klienter en god service.
- V. *Consumers and recipients of an organization's products* utgörs, i socialtjänstens fall, dels av klienter, och deras sociala nätverk, som emottagit den tjänst som organisationen erbjuder och dels av andra

organisationer som behöver klienter eller arbetskraft för sina egna syften. Dessa konsumenter och mottagare spelar en mycket viktig roll för organisationen då de legitimerar organisationens begäran om resurser till verksamheten.

- VI. *Competing organizations* består av andra organisationer eller aktörer som konkurrerar med organisationen om klienter eller andra resurser och därför kan påverka organisationens tillgång till dessa resurser.

(Hasenfeld 2002, sid. 61-62 [vår översättning])

En aktör som ingår i en organisations *task environment* kan ingå i flera grupper, vilket ger att en specifik aktör kan kontrollera tillgången till flera viktiga resurser samtidigt. En aktör som på detta sätt är synnerligen tongivande får stor betydelse för organisationens struktur och utformning av de tjänster som organisationen erbjuder (a.a.). Det är därför viktigt för organisationen att övertyga aktörerna i *the task environment* om att de kommer vinna på att upplåta de nödvändiga resurserna och att organisationen inte kommer att konkurrera ut dessa aktörer. Denna process kallas *forming domain consensus* och innebär förhandling, kompromisser och utbyte mellan de olika aktörerna. En organisation strävar alltid efter en viss grad av autonomi och kontroll över omgivningen då ett starkt beroende av externa aktörer gör organisationen sårbar inför påverkan utifrån och kan äventyra hela dess existens (a.a.).

Hasenfeld (a.a.) föreslår att människobehandlande organisationer kan ses som *loose coupling* (framöver översatt löst kopplade system) där olika enheter arbetar med en hög grad av specialisering och relativt oberoende av varandra. Förklaringen till detta menar Hasenfeld står att finna i organisationens *task environment* som är föränderlig och kan ställa krav på organisationen som kan tyckas motstridiga. För att möta dessa krav tillskapas dessa löst kopplade system där olika enheter kan sträva efter att tillgodose olika intressen, som utgår från vitt skilda principer, inom ramen för organisationens verksamhet. De lösa kopplingarna möjliggör organisationens strävan efter måluppfyllelse men förhindrar att de olika enheternas skilda intressen skapar konflikter inom organisationen. Hasenfeld (a.a.) lyfter fram några faror med en löst kopplad organisationsstruktur och pekar på risken för att de insatser som klienten emottager blir fragmenterade och illa sammanfogade och kvaliteten på insatserna blir ett resultat av enhetens eller personalens kompetens och intressen;

Clients, of course, cannot readily separate and segregate their experiences with the various parts of the organisation. Yet the burden falls on them to integrate and make sense of the diverse practices, directives, and advice they receive from the various units (Hasenfeld 2002, sid. 158).

4.10.3. Suboptimering

Med begreppet suboptimering menas ”att man fokuserar på enhetens egna målsättningar snarare än på det större uppdraget” (Bolman & Deal 2005, sid. 81). Suboptimering innebär således att en organisations större mål, i vårt fall kan delmålet angående missbruk i socialtjänstlagen 5 kap. 9 § användas som större mål, får stå tillbaka för olika enheters funktion och deras egna uppdrag inom socialförvaltningen (a.a.). En boendenhet som utövar tillsyn i ett boende har således boendet som huvudansvar medan en socialsekreterare som utreder missbruksproblematik har troligen klientens drogfrihet som mål med arbetet. Om enheterna inte arbetar mot samma huvudmål kan en situation uppstå där suboptimering leder till att den ena enhetens agerande stjälper den andres arbete, kontraproduktivitet uppstår.

4.11. Etik

4.11.1. Perspektiv

Eliasson-Lappalainen (2000) skriver i sitt kapitel *Forskningspraktiken och etiken* att forskning inom socialt arbete bör präglas av ett ”medvetet och icke dolt partstagande”(Meeuwisse & Sunesson & Swärd 2000, sid. 305) och argumenterar för att forskaren sällan kan förhålla sig neutral utan tar ställning och väljer perspektiv, t.ex. myndighetens eller klientens, samt att det kan finnas ”moraliska skäl att välja ’svaga parter’ perspektiv snarare än ’uppifrånperspektiv’”(a.a. 2000, sid. 305). Becker adresserar förhållandet mellan värdenneutralitet och moraliskt ställningstagande i sociologisk forskning på följande vis.

We don't want our values to interfere with our assessment of the validity of our propositions about social life, but we cannot help their influencing our choice of propositions to investigate, or the uses to which we put our findings. Nor should we mind that they do. Simultaneously, our ethical judgments cannot help being influenced by the increasing knowledge our scientific work confronts them with. Science and ethics interpenetrate. (Becker 1966, sid. 200)

Becker (1966) använder sig av begreppet sentimentalism för att förklara ett fenomen där forskaren hellre förblir ovetande om tingens ordning om vetenskapen motsäger dennes sympatier, kort och gott att man ”blundar för sanningen”. När det gäller ställningstaganden i forskning på det sociala fältet använder sig Thörn (2004) av två begrepp: Okonventionell sentimentalisering inträffar när forskaren utgår från att klienten har rätt och myndigheten har fel, och det motsatta, konventionell sentimentalisering sker när forskaren accepterar samhällets bild av vad som är avvikande och därför betraktar utsagor från den avvikande individen eller gruppen med misstro.

Även forskarens egna erfarenheter påverkar forskningen vilket Alvesson och Deetz (2000) formulerar på följande vis:

Den egna livshistorien, tillhörigheten till ett särskilt forskarsamhälle och erfarenheter ur vardagen präglar ens tankar om forskningsämnet. De inverkar på de frågor som ställs, det språk som används och följaktligen de resultat som frambringas (a.a. sid. 74).

Vårt ställningstagande inför denna studie utgick från ett brukarperspektiv. I likhet med vad Eliasson-Lappalainen skriver om det medvetna och icke dolda partstagandet anser vi att det finns all anledning att välja forskningsområde utifrån ambitionen att tillvarata brukares intressen. Därmed inte sagt att vi, som Thörn beskriver ovan, alltid utgår från att klienten är ”offret” och samhället är ”boven”. Avsikten med denna studie var heller inte att komma med uttalanden om vad som är ”fel” och ”rätt” utan snarare att få en utökad förståelse för vilka faktorer som påverkar våra intervjupersoner i deras arbete med individer med en missbruksproblematik.

4.11.2. Principer

Vi har följt de forskningsetiska principerna och de fyra huvudkraven: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet (Vetenskapsrådet 2002). Detta för att skapa en så trygg situation som möjligt för intervjupersonerna så att de skulle känna sig bekväma i intervjusituationen. Dock är det viktigt att påpeka att vi inte kan ge några garantier för vad den färdiga uppsatsen kan användas i för syften av utomstående. Vi anser dock att valet av målgrupp gör det lättare för oss, ur ett etiskt perspektiv, att minska möjliga negativa konsekvenser för intervjupersonerna då tjänstemän som intervjuas om

sin yrkesutövning inte är att betrakta som en utsatt grupp. Om vi valt att intervjua brukare hade ansvaret för att skydda dem från negativ åverkan vilat än tyngre på oss.

Utifrån de etiska riktlinjerna utarbetades ett informationsbrev (se bilaga 1) som samtliga intervjupersoner fick ta del av innan intervjun. Där framgick bland annat att det var helt frivilligt att medverka i intervjun och att intervjupersonen när som helst kunde avbryta intervjun. Vidare informerades brevet om att inga kopplingar bör kunna göras till deras person i uppsatsen, att de hade möjlighet att få läsa igenom och godkänna intervjun innan uppsatsens färdigställande samt att datainsamlingen endast skulle användas i forskningssyfte.

5. Analys

5.1. Missbrukets innebörd

Missbruk kan ges olika innebörd beroende på vilka förklaringsmodeller eller perspektiv som ligger till grund för den tolkning som missbruk tillskrivs. Utifrån vårt empiriska material framkommer det att utredarnas syn på missbruk är mångfacetterat, men ändå snarlik sinsemellan. En av utredarna menar angående hur ett djupt missbruk kan utvecklas att det inte helt och hållet handlar om en sjukdom utan det är en kombination av arv, miljö och social situation (IP1). Gällande arvet ges det en mening av biologiskt ärvd sårbarhet till att utveckla en missbruksproblematik. En av utredarna formulerar det med ”att en del kanske klarar sig bättre i vissa miljöer än andra; att en del kanske har en större benägenhet att utveckla ett beroende” (IP2). Utredaren menar att det kan finnas en sårbarhet till att utveckla en missbruksproblematik, men betonar samtidigt att det även kan finnas ett ökat försvar mot att utveckla ett missbruk (IP2). Vidare ger utredaren exempel på vad som i omgivningen kan utgöra påverkansfaktorer till en missbruksutveckling:

... det kan finnas olika faktorer otrygghet, bristande vuxenstöd, tillgänglighet mot och tillgänglighet för droger och olika saker som kan göra att man blir det, men det behöver ju inte bli så (IP2)

En problematisering som görs av några av utredarna är att det är svårt att skilja på arv och miljö (IP2; IP4; IP5). En utredare säger ”har man en mamma eller en pappa som har missbrukat, ja då har man ju vuxit upp i den miljön också” (IP4).

Angående faktorer som kan öka sårbarheten för att utveckla ett missbruk betonar en utredare ytterligare två förutom de tidigare nämnda och det är psykisk ohälsa och en svag ekonomi (IP5).

Utifrån symbolisk interaktionism skulle utredarnas syn kunna förstås som att individen som utvecklar ett missbruk gör detta då personerna i miljön, såsom en mamma eller en pappa, är missbrukande och individen lägger därmed en innebörd i droganvändning som ett accepterat beteende. Individen ger droganvändning en innebörd som baseras på den interaktion som denne har med sin omgivning. Vidare kan faktorer såsom otrygghet och tillgänglighet till droger tillskrivas en innebörd som motiverar individen till droganvändning. En annan möjlig tolkning i linje med utredarnas tolkningar är att individen som växer upp i en missbruksmiljö lägger en innebörd i denna miljö som leder till ett avståndstagande gentemot droger.

En tolkning som kan ge stöd åt utredarnas syn på utvecklingen av missbruk är den som Goldberg tar upp med att det självdestruktiva beteendet är inlärt och har sin utgångspunkt ur ”ett övermäktigt negativt samhälleligt tryck” (2005, sid. 361). Utvecklandet av ett missbruk som IP2 beskriver kan ses som ett självdestruktivt beteende som har sin grund i ett negativt samhälleligt tryck. Detta tryck kan utgöras av faktorer såsom ”otrygghet, bristande vuxenstöd, tillgänglighet mot och tillgänglighet för droger” (IP2).

När väl utvecklingen kulminerar i en djup missbruksproblematik menar en av utredarna att man mycket väl kan definiera missbruket som en sjukdom där individen ”tappar greppet, man får abstinens och en mängd andra saker” (IP1). Angående konsekvenser av att befinna sig i en djup missbruksproblematik menar en utredare att den missbrukande individen har ett annat handlingsmönster än den individ som är drogfri och nykter, vilket lett till en social utslagning (IP3). Den missbrukande individen har en annan moralisk karta än övriga samhället och styrs i mångt och mycket av nästa intag av drogen, menar utredaren (IP3). Att ändra dessa handlingsmönster tar ofta tid och sker med små steg (IP3).

Utifrån symbolisk interaktionism skulle detta kunna tolkas som att utredaren ser en individ med djup missbruksproblematik som en individ som handlar utefter den stora betydelse som denne tillskriver drogen samt att individens handlingsmönster styrs utifrån de hot som en utsatt social situation innebär. En tolkning som ligger i linje med det Svensson (1996) menar med att individen ser

sig själv leva en narkoman livsstil och handlar utefter den innebörd som individen tillskriver denna livsstil.

Det viktiga, betonar en utredare, är att individen fortfarande har ett ansvar trots att missbruket kan klassas som en sjukdom och det är att ”sjukdomen är behandlingsbar” (IP1). En annan utredare betonar individens ansvar genom att resonera i termer kring avtal. Betydelsen i avtalet är att ”det vi avtalar om skall vi hålla” (IP3), ett ömsesidigt ansvar mellan utredare och klienter skapas.

Utifrån symbolisk interaktionism kan innebörden i ovanstående resonemang vara att utredaren definierar klienten som mer än endast dennes problematik. Utredaren tillägger dock att även om det ofta går att sluta avtal med klienterna om exempelvis att de skall träffas en viss tid och att avtalen ofta levs upp till måste vetskapen om att drogen går före finnas med i beräkningen från utredarens sida. Betydelsen av avtalet tillskrivs ett värde, dock inte alltid lika högt som drogens.

5.2. Boendets betydelse för socialsekreterarnas arbete

I utredarnas arbete med att få klienter in på en väg mot drogfrihet tillskriver utredarna boendet en central betydelse. En utredare säger att ”det är väldigt grundläggande, alltså tak över huvudet, en fast plats” (IP2). Utredaren menar att det ett boende ger är en grundläggande trygghet och att detta är ”jätte viktigt för att man skall kunna bevara och arbeta vidare på att bli drogfri” (IP2). En utredare beskriver trygghet i termer av tak över huvudet, mat för dagen och en dörr att stänga om sig (IP3). En annan utredare säger att just boendet är ”ett av de stora problemen i mitt arbete”. Utredaren menar med detta att relationen mellan boende och arbetet med att bli drogfri utmynnar i att ”har man ingenstans att bo, hur skall man då orka göra någonting åt sin situation” (IP1).

Ett förtydligande görs av en av utredarna vilket lyder:

Alla människor behöver ett boende, sedan tror jag ju inte att alla människor skall bo i en lägenhet, det tror jag absolut inte, för jag tror inte att alla människor klarar av det (IP4)

Utredaren menar att det inte är alla individer som har förutsättningarna att klara av att bo i en lägenhet utan de kan vara i behov av andra boendeformer. En utredare ger uttryck för att det är hopplöst att erbjuda en individ en lägenhet om denne inte kan klara av att bo där, för då bjuder socialtjänsten bara på ett misslyckande (IP3).

Utifrån de specifika boendeformer som existerar utanför och i den sekundära bostadsmarknaden uppger flertalet av utredarna att de boendeanternativ som ligger för handen för personer med missbruksproblematik är kollektiva boenden, vilka är de vanligaste boendeformerna som erbjuds en person dels innan men även efter en missbruksbehandling (IP2-5). De kollektiva boendeformerna utgör de nedersta trappstegen i boendetrapporna som används av stadsdelarna (IP2-4).

En av utredarna lyfter fram den stödfunktion som ett kollektivboende kan innebära, då kollektivets medlemmar ömsesidigt kontrollerar varandra (IP3). Dock lyfter flera utredare upp den svårighet som uppstår med att de flesta boendeformerna som initialt erbjuds är kollektivboenden, vilket kan utgöra ett hinder för de som ej klarar av att bo i ett kollektiv efter den modell som finns att erbjuda (IP1; IP2; IP4; IP5), mer om detta i avsnittet angående samsjuklighet.

Utifrån symbolisk interaktionism kan boendet tolkas som ett objekt vilket utredarna tillskriver en stor betydelse för att klienterna skall kunna bli och bibehålla en drogfrihet. Den innebörd som utredarna tillskriver boendet får konsekvenser i interaktionen med klienterna om boendet saknas. Utredarna som uttalat sig i denna fråga tillskriver boendet en grundläggande trygghet, en faktor som utredarna lyfte fram när de gav sin syn på missbrukets utveckling och fördjupning. Otryggheten uttrycktes som en riskfaktor för missbruk medan utredarna tillskriver boendet trygghet. Trygghet som ses som en förutsättning för att klienterna skall kunna arbeta med sin missbruksproblematik, vilket är ett syfte med utredarnas interaktion med klienterna. Utredarna ger även boendets utformning en betydelse då det kommer till trygghet. Den trygghet som utredarna tillskriver boendet försvinner om boendet inte är anpassat till klienternas förutsättningar. De klienter som utredarna bedömer som mindre rustade för att klara av exempelvis en lägenhet måste erbjudas andra boendeformer för att boendet skall kunna tillskrivas en trygghet.

Ovanstående kan kopplas till den betydelse som Thörn (2004) lyfter fram med att klienterna ser boendet som en förutsättning för att kunna arbeta med missbruksproblematiken. Utredarna ger här en liknande syn på boendets betydelse.

En av utredarna lyfter fram en annan aspekt av det boendets betydelse för klientens väg mot drogfrihet. Utredaren lyfter fram de klienter som har ett eget försthandskontrakt, men har ej någon möjlighet att skaffa en ny bostad utan får

sitta i den gamla ”med alla hemska minnen och alla polarna och så vidare som knackar på dörren” (IP5). Utredaren menar att dessa individer utgör en särskild grupp, då deras boendesituation utgör en risk för återfall samtidigt som utredaren står inför frågan ”jaha, hur skall vi kunna lösa det här?” (IP5). Orsaken till den handlingsförlamning som utredaren beskriver grundar sig på att boendesektionen och den sekundära bostadsmarknaden är till för ”de som inte har något boende /.../ det är ju dem som är längst ut på trappan som får hjälp” (IP5).

Ovan tillskrivs boendet som objekt en otrygghet då utredarna ser klienterna som fast i en miljö som kan utgöra ett hinder för arbetet mot en drogfri livsstil för klienten. För att få hjälp med boende måste klienterna, enligt utredarna, tillskrivas ett kriterium av att vara utan boende. De klienter som tillskrivs en annan innebörd kan således inte få den hjälp med boende som de ändå behöver. Boendet ses här som ett hinder för att socialtjänsten skall kunna erbjuda dessa klienter ett boende som bättre möter det behov som utredarna tillskriver klienten.

Gällande boendets geografiska läge ges detta olika betydelser i relation till drogfrihet. En utredare säger att en del boenden ”ligger på rätt tuffa adresser” (IP2). Utredaren menar att boendet är förlagt på en adress där missbruksproblematiken är koncentrerad. En annan utredare säger i detta sammanhang:

Ibland kan jag nästan känna spontant att gud vad bra att han hamnar någon annanstans i staden, för många känner ju att det är ett jättestort problem, alltså tillbaka till precis samma område, med samma kompisar som kretsar runt lägenheten och att det kan vara ett jättestort problem (IP5)

Utredaren menar att det kan bli problematiskt för klienten att återkomma till samma miljö, rent geografiskt, som drogfri. Risker för återfall blir större genom detta, menar utredaren. Ett återfall som kan innebära att utredarens arbete tillsammans med klienten tar ett par steg tillbaka (IP2; IP5).

Det geografiska läget kan här ses som ett objekt vilket tillskrivs en innebörd som problematiserar ett återbördande av klienten till den miljö där denne vistades i under aktivt missbrukande. Den miljö klienterna återvänder till tillskrivs en påfrestande innebörd i arbetet med fortsatt drogfrihet. Utredarna tycks anse att då inget uppbrott från tidigare miljö sker finns risken att klienter återfaller i missbrukande då de via en invand miljö återgår till tidigare beteende präglade av den innebörd som den tidigare invanda miljön har för dem. Detta kan kopplas till

det som togs upp i tidigare forskning av Svensson (1996) med att återfall i missbruk kan ske då belöningarna, de positiva faktorerna, uteblir; att ett återvändande till en narkoman livsstil ”tycks snarare vara grundat i en uppfattning om den vanliga världens omöjlighet än i den narkomana världens attraktivitet” (a.a. sid. 363).

Två av utredarna ger en annan syn på det geografiska läget med att mena att arbetet ofta handlar om samordnade, nära kontakter för att på så sätt stödja klienten och att det därmed är en fördel om denne har ett boende inom stadsdelen, nära socialförvaltningen (IP1; IP4), mera om detta i avsnittet om organisation.

5.3. Kraven i boendet

Gällande de krav som ställs på klienter för att de skall få tillgång till ett boende på den sekundära bostadsmarknaden resonerar utredarna kring en mängd olika faktorer som de anser har betydelse för kravens tillkomst och nödvändighet. Dels tillskriver utredarna externa aktörer såsom hyresvärdar en stor betydelse, vilket vi kommer att återkomma till senare, och dels anser utredarna även att kraven fyller funktioner som på olika sätt är knutna till klientens eget beteende och behov.

5.3.1. Stöd

I flera av intervjuerna motiverade utredarna kravens förekomst med att de fungerade som ett stöd för klienten. En utredare formulerar detta så här:

Jag kan tycka att vissa regler är bra för att i en del fall så behöver man det. Man har ju ingen egen lägenhet för att man har svårt att klara av ett boende och i en inledningsfas så behöver vi kunna se att det fungerar. Man behöver extra stöd, extra hjälp och man behöver reglera upp det. För om vi bara släpper och säger 'det är din integritet, det är din lägenhet' då riskerar man att stjälpas (IP1).

Reglerna i boendet ses som en hjälp för klienterna i att klara av att hantera sin tillvaro som drogfri (IP3) men ses också som ett stöd för klienterna i att till exempel hjälpa till att dra gränser mot gamla kompisar eller släktingar som uppfattas som påfrestande (IP1).

Flera av utredarna ger uttryck för att de tycker att vissa utav de regler som finns är bra, såsom kravet på drogfrihet, där samtliga av utredarna på olika sätt beskriver detta krav som rimligt. ”Krav på drogfrihet /.../kan vara både ett stöd

och en kontroll naturligtvis, men det tycker jag är ett självklart krav så att säga” (IP1). En annan av utredarna utvecklar resonemanget på följande vis.

Jag tror det är som så att om man är inne i en behandling och faktiskt har lyckats att bli drogfri så kan väl jag på sätt och vis känna att det är ett rimligt krav att man fortsätter att vara drogfri /.../och jag tror inte alltid att krav är negativt och någonstans har ju ändå den här personen försökt att ta sig ur ett missbruk och att det kan vara ganska rimligt att man har det som ett krav (IP5).

Då det allra vanligaste är att klienter erbjuds boende i kollektiv motiveras också kravet på drogfrihet med hänsynstagande till andra medlemmar i kollektivet (IP5). Det framkommer dock att det finns andra regler som är lite svårare att motivera (IP1; IP2; IP3), exempelvis förbud att ha inneboende, nattgäster eller husdjur. En av utredarna anser att det är rimligt att inte tillåta inneboende, men har svårare att motivera de senare två reglerna för sina klienter.

När det till och med blir så att det ifrågasätts när man har en bror som skall sova över ett par nätter, det har jag svårare att förstå. Det är naturligt för vem som helst av oss om vi har vänner som är på besök så visst får de sova över om det blir sent./.../ Jag kan inte förstå varför det ofta står att man inte får ha husdjur, jag kan inte förstå det, jag tycker det är helt absurt (IP1).

Kraven som objekt kan tolkas som så att utredarna tillskriver dessa objekt en stödfunktion gentemot klienterna, vilket speglar en syn på klienterna som i behov av stöd för att klara boendet. Utredarna tillskriver enligt denna tolkning klienterna en innebörd av att vara i behov av stöd och därmed motiveras kraven i boendena. Frågan vi ställer oss är om synen på kraven som en stödfunktion är ömsesidig mellan klient och utredare eller om denna syn endast tillskrivs utifrån utredarnas perspektiv. Thörns (2004) forskning kan kopplas till ovanstående. Thörn visar att klienter som nyttjar boenden via socialtjänsten kan uppleva kraven som påfrestningar och som svåra att leva upp till. Därmed kan boendets tidigare nämnda betydelse av trygghet problematiseras med Thörns (a.a.) forskning. Utredarnas erbjudna 'trygga boende' kan i klienternas ögon innebära en otrygghet eller åtminstone en mindre nivå av trygghet. Även Sahlins (1996; 2000) forskning kan ge vägledning i denna fråga då hon menar att de krav som finns i boenden i den sekundära bostadsmarknaden kan ha en dubbel funktion, dels som stöd och dels som sanktion där regelbrott kan leda till avhysning.

5.3.2. Disciplinering

Förutom att kraven på den sekundära bostadsmarknaden betraktas som ett stöd av utredarna framkom en annan funktion som mer kan liknas vid disciplinering. En utredare konstaterar att: ”regler har vi runt oss hela tiden, det handlar om det här med relationer mellan människor. Hur skall vi annars ha ett samhälle som fungerar?”(IP3). En annan utredare gav exempel på hur ett resonemang med klienten om konsekvenser med att missbruka droger eller alkohol kan fungera motiverande: ”ja, men du kanske inte vill bo på ett härbärke och det är ju där du kommer att hamna om du fortsätter missbruka alkohol eller använda droger” (IP5). Klientens vilja och kapacitet att leva upp till kraven och reglerna på den sekundära bostadsmarknaden avgör dennes utsikter att erhålla ett boende: ”om du tar emot hjälp, om du tar ansvar och du sköter dig, då går du också vidare. Men om du inte gör det så går du inte vidare” (IP1).

Att tillskriva kraven en motivationshöjande aspekt kan tolkas som att utredarna tillskriver klienterna ett behov av stöd i motivationen att dels hålla sig drogfria och dels att fortsätta arbeta för ett boende högre upp i boendetrappan. En risk med att såsom utredare tillskriva krav en motivationshöjande aspekt är att det kan tolkas av klienterna som ett hot mot icke accepterat beteende (Sahlin 1996). Detta kan illustreras med den avskräckande funktion som Sahlin menar att härbärke fungerar som i den sekundära bostadsmarknaden (a.a.). Sanktionsfunktionen kan även kopplas till den rotlöshet som Thörn (2004) visar i sin forskning att klienter upplever genom att ingå i ”ett system som tvingar dessa att hela tiden flytta på sig – från ett jourrum, till behandlingshem, till träningslägenhet osv.”(a.a. sid. 211). Den trygghet som ett boende generellt tillskrivs av utredarna kan således problematiseras med den rotlöshet som Thörn lyfter fram.

5.3.3. Klientens eget ansvar

Detta leder oss in på en annan aspekt som lyfts fram av utredarna, klienters eget ansvar, där utredarna tycks se lite olika på hur mycket man kan förvänta sig av klienter som har en djup missbruksproblematik. En utredare uttalar att ”det är inte jag som gör jobbet, det är du som gör jobbet. Jag är bara med som en slags lots eller guide eller coach eller vad du vill kalla det” (IP3). Samma utredare utvecklar sitt resonemang på följande vis:

Jag tycker att det är rimligt att om jag vill ha någonstans att bo så tycker jag det är rimligt att jag anstränger mig för att få det. Jag kan inte förvänta mig att du skall göra hela jobbet, och där sitter jag med armarna i kors och ropar åt dig så fort du försöker vila dig lite att 'du, du skall fixa lägenhet till mig, här kan du inte sitta' [sägs med lite skämtsamt ton]. (IP3)

Den utredare som tydligast tillskriver klienten ett ansvar är även den utredare som tidigare resonerade i termer kring avtal med klienten. Utredarens uttalande kan tolkas utifrån symbolisk interaktionism som att denne tillskriver klienten en innebörd av att vara en ansvarsfull individ som kan hålla vad denne lovar och får därmed också ta konsekvenserna av att bryta löften, en avtalspart.

En möjlig fara med de krav som ställs på klienterna och det egenansvar som kan tillskrivas dessa vid brott mot tidigare givna löften kan utmynna i känslor såsom skuld och skam hos den som begått löftesbrotten. Detta kan kopplas till den återfallsrisk som Marlatt & Witkiewitz (2005) tar upp med att dessa känslor kan utgöra riskfaktorer, vilka kan framkalla och förstärka ett återfall. En konsekvenspedagogik såsom beskrivs kan även kopplas till det Sahlin & Lofstrand menar sker "genom att 'misslyckanden' konstrueras så att individerna själva framstår som ansvariga för brustna 'boendekarriärer' och återfall" (2001, sid. 59). Ett annat resonemang som framförs är att det kan vara problematiskt att tillskriva individer med en djup missbruksproblematik samma ansvarstagande som en person som inte har en sådan problematik (IP5). Flera av utredarnas syn på ansvar kan tolkas som att de problematiserar individens personliga ansvar vid löftesbrott (IP1; IP4; IP5). Det kan även jämföras med det som togs upp i tidigare forskning angående Cullberg och att en orealistisk målsättning kan leda till "ett ständigt misslyckande" medan en realistisk målsättning kan leda till "en lagom blandning av framgång och misslyckande" (2003, sid. 383).

5.4. Att se mellan fingrarna eller inte...

Ett flertal utredare ger en syn på tillämpningen av drogfrihetskravet att det finns en viss tolerans vid återfall, men då främst i ensamboenden. En utredare säger:

Det är inte så att man bara slänger ut en person som börjat missbruka, till exempel från en lägenhet, utan man försöker ju kolla om den här personen är intresserad av att göra något åt det (IP4)

Utredaren menar att det som blir deras roll i arbetet med klienten är att utreda om och i så fall vilken eller vilka insatser som kan bistå klienten i att komma tillbaka till drogfriheten igen. En syn som bekräftas av de andra utredarna. En av utredarna uttrycker det med att berätta att ”boendesektionen i en del fall kan ha varit ganska flexibla” (IP5). Utredaren fortsätter med att säga att i en del fall har klienterna fått en chans att rätta till saker och ting trots boendeenhetens kännedom om återfall i missbruk. En utredare menar att boendeenhetens har visat stor flexibilitet när det gäller reglerna för vissa klienter och berättar om hur klienter som varit villiga att gå in och avgifta sig på beroendecentrum har fått behålla boendet. Kollektiva boenden har det tidigare i analysen visat sig att utredarna motiverat kraven med hänsyn till kollektivet. Men även i dessa boendeformer har en flexibilitet visat sig finnas. En utredare uppger att om klienten sköter det snyggt och inte kommer tillbaka till boendet påverkad och visar en vilja till bättring finns chansen att behålla boendet (IP2).

I exemplen ovan visas en diskrepans jämte den tillskrivning av ansvar som analyserades i avsnittet angående krav. Här beskriver flertalet utredare en viss flexibilitet istället för den konsekvenspedagogik som ligger inbakat i tanken om att ta ansvar för löftesbrott. Utredarna i exemplet ovan beskriver hur klienten får en andra chans om de visar en vilja till förändring.

Det kan tolkas ur symbolisk interaktionism som att utredarna tillskriver sig själva rollen som stödgivare genom att utreda vilken eller vilka insatser som kan bistå klienten i att komma tillbaka till drogfriheten igen. Denna syn på sig själv som objekt kan i sin tur bekräfta den stödfunktion som utredarna tillskriver krav i boenden i den sekundära bostadsmarknaden. Stödfunktionen och synen på sig själv som stödgivare kan således vara ömsesidigt bekräftande.

Utifrån symbolisk interaktionism kan även en tolkning göras där utredarna tillskriver klienter en innebörd av ansvarstagande och en vilja att bli drogfri. Vidare får tolkningen gällande det stöd som kraven tillskrivits samt den roll som stödgivare som utredarna tillskrivit sig själva en betydelse. Detta då klienten genom att leva upp till den innebörd som de tillskrivits därmed även bekräftar stödfunktionen.

En kontrasterande bild ges av en annan av utredarna som säger att på de flesta kollektivboenden tas ett drogtest och är testet positivt får klienten ”packa sina grejor och gå” (IP3). Utredaren menar även att det händer att en avhysning

sker sent på kvällen eller på natten och syftar framförallt på de boenden där personer får vara påverkade men ej bruka droger inne på stället. En avhysning kan ske omedelbart om det brukas droger inne på ett sådant boende och utredaren menar att detta är problematiskt då individen blir utslängd till ingenting, socialtjänsten kan inte ordna nytt boende förrän på morgonen och ”det kan vara 10 grader kallt ute” (IP3).

En utredare tar upp att det finns lägenheter i den sekundära bostadsmarknaden, där socialtjänsten ”ser mellan fingrarna, där det faktiskt dricks en del” (IP4). Utredaren fortsätter med:

Det heter ju att man skall vara nykter där också /.../ vissa perioder så dricker han och då kan han bli rätt så stökig och det vet alla om och sedan där emellan är han hur lugn och fin som helst och det funkar jättebra och hans lägenhet är i tiptopp skick /.../ men det är nog så att det är våra egna lägenheter, så vi styr helt över dem och därför kanske man vågar chansa (IP4).

En utredare säger att ofta handlar det inte endast om att personen i fråga återfaller i missbruk en kortare tid utan det medföljer även exempelvis att ”man tar dit vänner, hotar grannarna /.../ eller som en där det kom en ’pinnastol’ seglande genom köksfönstret” (IP3). Utredaren menar att det är framförallt konsekvenserna av missbrukandet som leder till utskrivning, även om att endast vara påverkad av alkohol eller narkotika är allvarligt nog (IP3).

En tolkning som kan låta sig göras utifrån symbolisk interaktionism är att utredarna tillskriver ett återfall för klienten i missbruk mer än endast att denne intar alkohol eller narkotika. Innebörden tycks även vara att ett återfall ofta leder till stökighet och förstörelse i boendet. Följden av att tillskriva konsekvenserna av ett återfall i missbruk en innebörd som leder till utskrivning blir att utredarna är villiga att ”se mellan fingrarna” så länge stödfunktionen bekräftas och boendet inte förstörs. Det vill säga att utredarna är flexibla så länge konsekvenserna av ett återfall inte uppfylls. Detta kan även kopplas till det Sahlin (1996) menar är hyresvärdarnas gränskontroll, det vill säga att socialtjänstens beroende av hyresvärdarna gör att de inte kan vara hur flexibla som helst när det gäller de regler som är satta i boendena. Mer om detta följer i avsnittet angående organisation.

5.5. Behov & (o)tillgängliga resurser

Samtliga utredare beskriver arbetet med att hitta rätt boendelösning till klienter som en svår uppgift för socialtjänsten på en individnivå. En utredare säger att ”det stora bekymret är att det vi kan erbjuda är kollektivboenden” (IP4). Utredaren menar med ”det stora bekymret” att det finns de individer som är i behov av ett ensamboende, en lägenhet, men att ”det är ingenting man går in och pratar om i första läget, om det inte finns barn med i bilden” (IP4). De få lägenheter som finns tillgängliga går ej till individer med missbruksproblematik (IP2; IP4; IP5) och hotellrum ses inte som en bra lösning, då dessa inte tillgodoser vissa behov såsom att kunna laga mat på rummet eller få stöd i boendet (IP4). Dessutom är enligt en utredare människor med missbruksproblem ofta inte välkomna på hotellen, men ”det finns ju alltid något hotell /.../ men det är absolut inget bra” (IP4). En annan utredare förklarar synen på arbetet med att hitta ett rätt anpassat boende till klienternas behov med följande

Det är tufft, men sådant sitter man med hela tiden i det här jobbet. Att man vet att den här klienten egentligen skulle behöva tre års psykoterapi, men vem skall betala det? Man sitter i det hela tiden och så får man försöka göra det bästa möjliga och hitta den bästa lösningen och motivera klienten till det och försöka stötta så bra det går så att det ändå kan fungera (IP1)

Utredaren menar att det ofta handlar om att hitta den bästa möjliga lösningen som ligger för handen för tillfället. En annan utredare ger en liknande syn på saken och betonar att det är i slutändan klienten som bestämmer och att det händer att klienter tackar nej till de boende som kan erbjudas. Om en klient avstår ett boende blir följden att ”då får klienten fixa det själv, då får denne ett avslag” (IP3). Detta sker oavsett om klienten är i behov av ett annat boende än vad som kan erbjudas. Orsaken till detta utpekade av flera utredare vara bostadsbristen, att det inte finns tillräckligt med lägenheter (IP1; IP3; IP4). En utredare uppger att det till och med hänt att de varit tvungna att förlänga behandlingstiden för en klient i väntan på ett adekvat boende (IP1). Att bevilja behandling utan att kunna erbjuda ett drogfritt boende efteråt kommenterar samma utredare som ”en helt meningslös insats” (IP1).

Angående anpassningen av boendeform till klientens behov uppger utredaren att det ibland fungerar väldigt dåligt, en del klarar det och sedan finns

det ”enstaka som överhuvudtaget inte kan klara mer än högst ett par dagar på ett av de här boendena och genast flyttar ut” (IP3).

Utifrån en symbolisk interaktionism kan det tolkas som att utredarna å ena sidan ser sig själva som ett objekt där de tillskriver sig rollen som just utredare med fokus på klientens behov av anpassat boende och att dessa bör kunna tillfredställas. Utredarna tillskriver klienterna en innebörd som utmynnar i en person i behov av särskilda boendelösningar och i detta kan det tolkas som att utredarna ser sig själva som tidigare nämnda stödgivare. Å andra sidan kan det tolkas som att utredarna ser sig själva som ett objekt där de tillskriver sig en roll som representanter för socialtjänsten med fokus på de förutsättningar som denna organisation arbetar efter, exempelvis den av utredarna utpekade bostadsbristen. Resursbristen kan tolkas som ett objekt vars innebörd ger utredarna möjlighet att lägga över valet på klienterna och samtidigt se sig själva som representanter för en myndighet som gör det bästa möjliga.

Två utredare säger att socialtjänsten måste hålla hårt i de få lägenheter de har att tillgå och därmed blir kraven högt ställda på de som erbjuds dessa lägenheter (IP3; IP5). Båda utredarna uttrycker en förklaring till varför höga krav ställs på klienter som erbjuds ett lägenhetskontrakt och det är att ett misslyckande får konsekvenser inte bara för den enskilde klienten utan även för socialtjänsten och andra klienter som väntar på lägenheter. En utredare menar att hyresvärdarna kan sluta att erbjuda socialtjänsten lägenheter om de erbjuder dessa till klienter som ej klarar boendet (IP3). Därav menar utredaren att kravet i boendet är total, stabil nykterhet och drogfrihet redan under kontraktsskrivningen.

Den otillräcklighet i att klara av att bo i en lägenhet som kan, utifrån symbolisk interaktionism, tolkas att klienten tillskrivs av utredarna blir en otillräcklighet som socialtjänsten tillskrivs av hyresvärdarna, då det är socialtjänsten som erbjuder klienten boendet. Risken finns enligt utredare att socialtjänsten ej längre erbjuds lägenheter av hyresvärdarna, något vi kommer diskutera närmare utifrån ett organisationsteoretiskt perspektiv i avsnittet om organisation. Detta kan leda till att utredarna tillskriver sig själva en innebörd av otillräcklighet dels i att tillgodose klienters behov av lägenheter och dels i att möta hyresvärdarnas krav på att de hyresgäster som kommer via socialtjänsten har förutsättningarna att klara av att bo i de erbjudna lägenheterna. De höga krav som återfinns i lägenhetskontrakten kan tolkas som att de har en dubbel funktion från

socialtjänstens sida: en stödfunktion gentemot klienterna och en garantifunktion gentemot hyresvärdarna. Utredarna kan som företrädare för socialtjänsten tillskriva sig själva förutom den roll som stödgivare som tidigare nämnts även en roll som garant.

En utredare säger att det ofta inte är endast bostadsbristen i Malmö som är orsaken till att det är svårt att få en lägenhet utan även 'den ryggsäck' som många klienter bär på (IP3). Utredaren menar att många av klienterna är väldigt hårt belastade när det gäller skulder samt att de tidigare blivit vräkta. Detta gör enligt utredaren att hyresvärdarna kräver "att man skall visa att man har skött sig under rätt så långt tid" för att ett andrahandskontrakt till en lägenhet skall kunna erbjudas (IP3).

Ovanstående kan kopplas till det Sahlin & Löfstrand (2001) menar med att det förekommer att socialtjänsten hänvisar till utomstående parter ställning i den aktuella frågan och på detta sätt förlägger ansvaret för socialtjänstens oförmåga att möta klienternas behov på dessa. Utredarna ger dock sken av att det är en tuff, svår, del av arbetet; att det hela tiden handlar om "göra det bästa möjliga" (IP1). Vidare kan klienternas bakgrundshistoria få en betydelse för vilka boende som kan erbjudas, något som Sahlin (1996) visar på med hyresvärdarnas ställningstagande mot personer med alkohol- eller narkotikaproblematik och hyresskulder med mera. Hyresvärdarnas ovilja att ta emot oönskade hyresgäster, som Sahlin (1996) visar på, kan således ge en förklaring till uttrycket att "göra det bästa möjliga".

En grupp individer som samtliga utredare betonar är hårt utsatta när det gäller att hitta ett boende som kan tillfredsställa behovet är de individer som har en samsjuklighet. En av utredarna säger följande angående detta:

Bekymret är de människor som har missbruk och kanske någon form av psykisk problematik, som vi då bara har kollektivboenden och härbärgen att erbjuda, att de kanske inte klarar av att bo med andra människor, det är ett jättebekymmer (IP4)

Utifrån en anpassning mellan klientens behov och boendets utformning framkommer att de individer som tillskrivs den mest utsatta positionen av utredarna är också de individers behov som utredarna menar att den sekundära bostadsmarknaden har svårast att tillförsäkra, mer om detta i nästföljande avsnitt.

5.6. "De som inte kan eller vill eller förmår"

Samtliga utredare menar att de individer som har en kombination av missbruks- och en psykiatrisk problematik, samsjuklighet, är en grupp som är svåra att stödja. En utredare säger att det behövs ökade ekonomiska resurser men även en förändrad politik för dem "som inte kan eller vill eller förmår eller orkar oavsett hur mycket stöd man än sätter in" (IP1). Utredaren förtydligar betydelsen av en förändrad politik gällande nolltoleransen mot droger med följande:

Man måste någonstans inse att man inte kan få alla drogfria, rädda alla, men att de ändå får tak över huvudet och vettiga förhållanden. Men idag då är alternativet att bo ute. Det måste finnas någonting annat (IP1)

En annan utredare säger att "det är en utmaning att få in dessa människor på en behandling överhuvudtaget" och att de under tiden far väldigt illa (IP2). En utredare beskriver hur denne försökt få in några i gruppen individer med kombinerad problematik i den sekundära bostadsmarknaden, men trots att utredaren är av uppfattningen att de aktörer som driver boenden i den sekundära bostadsmarknaden "gör ett enormt arbete /.../ så har klienterna så mycket problem att det fungerar inte" (IP1). En utredare menar att för vissa klienter i gruppen individer med samsjuklighet är Stadsmissionen det enda alternativet som kan ge tak över huvudet och "där blir de avstängda ifrån med jämna mellanrum, men så får de komma tillbaka igen" (IP2). Utredaren säger att klienterna blir avstängda från Stadsmissionen, då de inte ens tycks klara av att följa de regler som gäller där. Den anpassningssvårighet mellan enskildas behov och boendialternativen som socialtjänsten kan erbjuda som tidigare lyfts fram visar sig än mer tydligt i utredarnas utsagor angående deras arbete med personer som har en samsjuklighet. Utifrån symbolisk interaktionism kan utredarna sägas tillskriva dessa individer en innebörd som utmynnar i att de har ett stort stödbehov. Utredarna tillskriver i utsagorna den sekundära bostadsmarknaden en stödfunktion som är otillräcklig för att tillfredsställa dessa personers behov.

En utredare säger att det blir problematiskt då personer i denna speciella grupp ibland inte tar emot den hjälp som kan erbjudas. Utredaren tar ett exempel angående detta att en klient, "han vägrade fullständigt och totalt, han fick erbjudanden en gång i veckan, men han skulle inte ha något" (IP3). En annan utredare säger angående detta att "bekymret är de människorna som inte klarar av

att bo kollektivt, som vi ändå måste tvinga bo kollektivt och då kanske det blir ett misslyckande (IP4). Ytterligare en utredare bygger på denna tanke med att säga att de i denna grupp är de mest utsatta och:

Där finns inga bra alternativ för dom i dagsläget. /.../ de här människorna bor ju runt i tält och husvagnar och de har en väldigt stor misstro till myndigheter och har blivit svikna många gånger (IP5)

Utredarna beskriver hur det är svårt att tillgodose individer i denna utsatta grupps behov dels på grund av den nämnda misstron mot myndigheter som gör det svårt att nå dessa personer och dels på grund av att lösningar som ligger för handen är otillräckliga. En utredare säger att ”man behöver ha in sjukvården eller lite mer vårdinriktat boende och det är nästan helt omöjligt” (IP1).

Utifrån symbolisk interaktionism har det tidigare beskrivits hur utredarna kan se sig själva som stödgivare. Här låter en något annorlunda tolkning sig göras. Utredarna tycks se sig själva i arbetet med individer med samsjuklighet som otillräckliga stödgivare. Det handlar inte längre om att ”göra det bästa möjliga” för i detta sammanhang blir det bästa möjliga nästan inga lösningar alls. Utredarna tillskriver de lösningar som de förfogar över som otillräckliga och därmed kan även deras roll som stödgivare tolkas som otillräcklig. Vidare tillskrivs personerna med en samsjuklighet en misstro mot myndigheter. Vår tolkning är att klienternas misstro är en följd av socialtjänstens svårigheter att anpassa insatser såsom boende i den sekundära bostadsmarknaden till dessa klienters behov. En fara som kan uppstå enligt ovanstående tolkning är att klienter som tackar nej till insatser från socialtjänsten tillskrivs en misstro mot socialtjänsten. Liknande tanke har tidigare förts fram med Sahlin & Löfstrands (2001) resonemang om att socialtjänsten förlägger hela ansvaret på den enskilde klienten samt att myndighetsagerande som leder till negativa konsekvenser för klienten kan orsaka en hopplöshet och uppgivenhet hos klienten.

En utredare (IP1) kommenterar att socialtjänsten är i behov hälso- och sjukvården i ovanstående citat. Detta kan kopplas till socialstyrelsens uttalande i *Nationella riktlinjer för missbruks- och beroendevård* (2007a). I riktlinjerna betonas hälso- och sjukvårdens samt socialtjänstens gemensamma ansvar för dessa personer (a.a.). Socialstyrelsen understryker även att arbetet med respektive problematik som dessa personer har ”sker samtidigt och i samordnade former

efter den första akuta insatsen” (2007a, sid. 187). Utifrån utredarnas utsagor tycks det finnas en del arbete kvar innan hälso- och sjukvårdens och socialtjänsten kan leva upp till riktlinjerna.

En utredare tar upp socialtjänstens svårighet att utreda och handlägga ansökan från personer med samsjuklighet:

Det är mycket problem som tillkommer och ibland matchar det inte alltid riktigt i vår mall om hur en utredning skall gå till väga /.../ oftast använder vi ett redskap som heter ASI för att utreda behov och kartlägga olika livsområden och det kräver ändå rätt mycket av våra klienter att faktiskt kunna genomföra en sådan intervju (IP5)

Utredaren lyfter fram att de redskap som används inte är anpassade efter individer i den utsträckning som krävs alla gånger. Utredaren menar att de försöker anpassa sig i sådana situationer och försöker utreda behovet utan dessa redskap om det inte är möjligt att använda dem. Det lyfts dock fram att utredningar angående de individer som är ”ganska svårt personlighetsstörda, som kanske orkar sitta i samtal i två minuter och sen blir helt rastlösa” (IP5) är tämligen svåra att genomföra. Utredaren säger att det är mycket svårt att få in information och utreda behovet när problematiken är så komplicerad. En utredare formulerar det med att ”man måste vara med vart enda litet, litet, ministeg på vägen och det fungerar inte riktigt” (IP2). Detta kan leda till, enligt en utredare, att ”det blir för svårt att möta klienten, svårt att hitta något alternativ” då socialtjänsten är ”en ganska inrutad byråkratisk verksamhet” (IP5).

Utifrån ovanstående kommentarer kring att vissa personer inte passar i de mallar som socialtjänsten, och för den delen den sekundära bostadsmarknaden, utgår från kan det kopplas till Kristiansens forskning i vilken han visar att personer kan känna sig misskrediterade på grund av att de tillskrivs ”en samhällslig stereotyp” av vad en person med missbruksproblem är (2000, sid. 179-181).

Ur tanken med *common objects* kan således en problematik uppstå om socialtjänstens redskap och verktyg utgår från en gemensam definition av klienters förutsättningar i vilken personer med samsjuklighet inte riktigt passar in. Utifrån utredarnas uttalanden kan tolkningen göras att om man som klient inte passar in i den gemensamma definition som socialtjänstens redskap och verktyg utgår från så kan det bli svårt att utreda och tillförsäkra klientens behov.

En liknande tolkning kan göras avseende ett uttalande som visar på en konsekvens av den ärendebelastning som råder i de två större stadsdelarna där några av våra utredare arbetar. Ärendebelastningen är hög och klienternas problematik är ofta omfattande. En utredare konstaterar att:

Det är nästan ibland att man kan rynka lite på pannan och skratta lite inombords när någon kommer och har rökt lite hasch eller dom har det jobbigt och har tagit en grogg för mycket, ”jaha, har du inte fler problem?”
/.../ Vi kan liksom inte lägga en halv dag på en klient, det låter hemskt men det finns inte det utrymmet. (IP5)

Tolkningen angående att personer med samsjuklighet inte riktigt passar in i den gemensamma definition som socialtjänsten utgår från kan användas för att förstå hur en person med ’mindre’ problematik, likt citatet ovan, än vad den gemensamma definitionen utgår från, ej heller passar in i den innebörd som tillskrivs begreppet problematik.

Angående personer med samsjuklighet och deras chanser på den reguljära bostadsmarknaden anser en utredare att denna chans är obefintlig, ”den är noll” (IP3). En annan utredare ger sin syn på hur chanserna är på den sekundära bostadsmarknaden för personer med en samsjuklighet med orden ”det absolut viktigaste är att människor har tak över huvudet och där är vi ju inte idag” (IP5).

5.7. Organisation

5.7.1. Specialisering

Inom de tre stadsdelar där våra intervjupersoner arbetar sker arbetets organisering på ett likartat sätt, då en hög grad av specialisering råder och utredarna är helt eller delvis frikopplade från beslutsprocessen kring beviljande av boende alternativt tillsyn och beslut om avhysning. Samtliga intervjupersoner ger uttryck för att samarbetet med stadsdelens boendeenhet eller boendestödjare är ett viktigt moment för deras arbete med klienter med en djup missbruksproblematik. En utredare uttrycker att den höga graden av funktionsindelning nödvändiggör ett nära samarbete med boendeenheten och att detta generellt sett fungerar bra (IP2). Även om samarbetet mellan enheterna generellt sett upplevs som positivt av utredarna beskriver flera av dem att en försiktighet bör iakttas så att man inte går

in och försöker fatta beslut på den andra enhetens område (IP1; IP2; IP4; IP5). En utredare beskriver kommunikationen med boendeenheten på följande vis:

Det finns ju lite oskrivna regler mellan sektionerna. Man skall kanske inte trampa in för mycket på varandras arbete och jag vet ju att boendesektionen blir lite provocerade om vi, som vuxenutredare, levererar någon beställning i den bemärkelsen att 'Nu har jag Kalle här och nu vill jag ha detta för honom, bra'. Den typen av kommunikation tycker dom inte är så bra och det kan jag förstå för att det är dom som har bäst koll på vad dom har för möjligheter och resurser och boende (IP5)

Här kan begreppet suboptimering (Bolman & Deal 2005) kopplas till det utredarna beskriver med de oskrivna reglerna mellan sektionerna. Detta då suboptimering innebär att olika enheter prioriterar sina respektive målsättningar före organisationens övergripande syften.

En utredare uttrycker att det ibland kan kännas frustrerande att behöva lämna över beslutet om boende till boendeenheten:

Man bygger upp en kontakt med klienten och man får veta deras livshistoria och man följer dom i en del fall kortare men i många fall över en rätt så lång tid i deras liv. Man blir ju väldigt mån om att förutsättningarna skall bli de bästa utifrån det man tycker att man vet om den personens beteende och behov. Men på boendegruppen blir det väldigt mycket en fråga om att de skall sköta det. De vill ju känna att de själva har någon tro på att klienten skall fixa det boendet och inte stör dom andra som bor där (IP2)

En annan konsekvens som en av utredarna lyfter fram med funktionsuppdelningen mellan boendeenheten och utredningsenheten är att det råder olika förhållningssätt:

Jag är inriktad på helheten och ser ju att det får stora konsekvenser för en klient om den inte kan bo kvar på ett ställe. De har bara boendebiten att ta hänsyn till, så där har vi inte riktigt samma fokus och vi skall ju inte ha det heller.(IP4)

Dessa exempel kan förklaras som att olika enheter inom socialtjänsten tillskriver varandra olika status vilket skapar en över- och underordning mellan enheter (Liljegren 2008). Vidare visar Liljegren på att det finns en skillnad i perspektiv på sociala problem mellan enheter. Denna diskrepans i perspektiv samt den över- och underordning mellan enheter leder, enligt Liljegren (a.a.), till

samarbetssvårigheter mellan enheterna. Enligt några av de intervjuade utredarnas utsagor tycker vi oss se att det föreligger viss samarbetsvårighet mellan enheterna som kan förklaras med ovanstående, men även om utredarna kan uppleva problem i samarbetet med boendeenheten tycks det finnas en medvetenhet och acceptans för de skilda perspektiv som råder mellan enheterna.

Enligt Hasenfeld (2002) kan en människobehandlande organisation, för att uppfylla helt eller delvis motsatta syften, ta en form av löst kopplade system där olika enheter arbetar efter olika principer och förutsättningar. Enligt detta synsätt kan en tolkning göras att den funktionella uppdelning mellan utredning och boende har tillkommit för att möta de olika syften och krav som ställs på socialtjänsten.

Trots att utredarnas arbetsbelastning kan påverkas av de beslut som fattas av boendeenheten och att de formellt sett saknar inflytande över dessa beslut så uttalar några utredare sig positivt om denna uppdelning (IP2; IP4). ”Det är skönt att slippa vara den som tar det beslutet. Jag har fått besluta om så mycket annat så det kan vara rätt skönt att någon annan tar det” (IP4).

Johansson (1997) lyfter fram en konsekvens av att det råder en hög grad av specialisering inom en människobehandlande organisation. Det finns en risk att medlemmarna eller en grupp i organisationen, i vårt fall utredarna, utgår från en begränsad referensram när det kommer till olika möjliga lösningar på ett problem då de bara förfogar över en begränsad del av beslutsprocessen. Att utredarna helt eller delvis är frikopplade från beslutsprocessen kring boendet kan leda till att den kunskap de har om klientens behov eller olika passande boendialternativ går förlorad eller ges en underordnad betydelse när boendeenheten sedan kopplas in. Detta kan ses som problematiskt med hänvisning till den stora vikt Johansson (a.a.) tillskriver gräsrotsbyråkraternas handlingsfrihet.

Även om några utredare ser det som positivt för deras arbete att slippa besluta om boende uttrycker en utredare att det finns en risk att klienterna blir lidande av denna uppdelning då det innebär att det kan bli en hel stab som man har kontakt med inom socialtjänsten (IP2). Utredaren tillägger: ”det kan kännas lite besvärligt att ha kontakt med så många inom en och samma socialbyrå” (IP2).

Ovanstående kan kopplas till det Hasenfeld (2002) lyfter fram angående en löst kopplad organisation vars fragmenterade delar kan bli svåra för klienten att dels emottaga stöd och hjälp från och dels hålla isär.

I samtliga intervjuer framkommer att utredarna ser olika dilemman gällande organisationen i den egna stadsdelen, såsom har diskuterats ovan. Även organisationen inom hela Malmö stad påverkar deras arbete med klienter med en djup missbruksproblematik. Att distributionen av lägenheter numera sker centralt för hela Malmö ses av en utredare som arbetar i en mindre stadsdel som problematiskt, då de nu tvingas konkurrera med de andra stadsdelarna om lägenheter där de förr kunde förlita sig på sina egna kontakter inom stadsdelen (IP1). En annan konsekvens av att lägenheterna fördelas centralt blir att klienter kan hamna i ett boende utanför stadsdelen, vilket kan innebära att klienten inte längre kan få hjälp via de kontakter som socialtjänsten har inom den egna stadsdelen utan måste börja om från början i den nya stadsdelen (IP1). Ett exempel som lyfts fram där detta blir speciellt problematiskt är när klienten har behov av kontakt med psykiatrin:

Det blir stor skillnad för oss om en klient bor på ett boende som inte ligger i stadsdelen. Då får vi ju ta kontakt med övriga psykiatrin och min känsla är att de inte är lika lättillgängliga (IP4).

Detta kan jämföras med det resonemang som fördes kring boendets geografiska läge där några utredare såg det som positivt att klienten fick flytta till en annan stadsdel för att komma bort från en miljö som förknippades med det aktiva missbruket. Det geografiska läget tycks enligt utredarnas olika utsagor ha såväl fördelar som nackdelar.

Utredarnas bekymmer med att den egna stadsdelens kontaktnät sätts ur spel när klienten får ett boende i en annan stadsdel kan förstås genom begreppet *task environment* (Hasenfeld 2002). Psykiatrin kan betraktas som en viktig aktör i socialtjänstens *task environment* inom den stadsdel de verkar där psykiatrin tillhandahåller en viktig produkt, i form av psykiatrisk vård, till socialtjänstens klienter. Psykiatrin blir alltså en *provider of complementary services*, det vill säga en annan organisation som erbjuder tjänster som socialtjänsten behöver för att kunna tillförsäkra sina klienter en god service. Psykiatrin, i sin tur, är till viss del beroende av socialtjänsten som *provider of clients* vilket skapar ett beroendeförhållande mellan psykiatrin och socialtjänsten.

När en klient flyttar till ett boende utanför stadsdelen och är i behov av psykiatrisk vård måste socialtjänsten vidga sin *task environment* till att omfatta

även aktörer utanför stadsdelen som tillhandahåller den tjänst de behöver för sin klient. Ytterligare en aktör tillkommer i socialtjänstens *task environment*, vilket leder till att socialtjänsten och den nya aktören måste skapa ett samarbete, en process som Hasenfeld (2002) kallar *forming domain consensus*.

5.7.2. Andra aktörer

Samtliga utredare lyfter fram det beroendeförhållande som socialtjänsten står i gentemot hyresvärdar på den reguljära bostadsmarknaden. En utredare formulerar det med ”att till syvende och sist är det hyresvärdarna som bestämmer” (IP3). En annan utredare gör ett tillägg till tanken med att ”man är väl från hyresvärdarnas sida inte jätte, jätte intresserad av dem [personer med missbruksproblem]. Det är inte drömhyresgästerna” (IP5). En utredare menar att hyresvärdarna även de anser att personer med missbruksproblematik skall ha någonstans att bo, men inte just hos dem (IP3). I detta sammanhang menar utredaren att borttagandet av bostadsförmedlingar och anvisningssystem från politiskt håll gjort att hyresvärdarna fått en möjlighet att välja bort de hyresgäster som anses svåra eller besvärliga (IP3). Något som enligt utredaren leder till att socialtjänsten måste vara rädda om de lägenheter de fått till sitt förfogande (IP2). En utredare målar upp en bild där socialtjänsten måste:

Gå hyresvärdarna väldigt starkt till mötes, för att de överhuvudtaget skall släppa ifrån sig en lägenhet till en av våra klienter, som de kallt räknar med har problem som gör att de är rätt så jobbiga att ta emot som hyresgäster.
(IP3)

Detta blir intressant att fundera kring med tanke på det tidigare förda resonemanget kring kraven i boendena på den sekundära bostadsmarknaden där kraven sågs som ett stöd för klienten. Här presenteras en något annorlunda bild där kraven kan fylla en funktion som trygghet för hyresvärdarna:

Vi har ett ansvarsförhållande till hyresvärdarna. Vi måste hålla oss väl med hyresvärdarna, så därför kan vi inte tillåta att det blir det [stökigt] i en lägenhet för då riskerar vi inte bara den lägenheten utan många lägenheter, så vi är beroende av hyresvärdarna, det är det som ställer till det.

Utifrån Hasenfelds (2002) resonemang om lösa kopplingar kan socialtjänstens lagstadgade åtagande att ansvara för att tillförsäkra en skälig levnadsnivå i form

av ett boende ställas mot de villkor som hyresvärdarna ställer för att upplåta lägenheter till socialtjänstens förfogande. Stödfunktionen i kraven i boendena på den sekundära bostadsmarknaden kan således ställas mot den kontrollfunktion som utredarna beskriver att socialtjänsten uppfyller för att gå hyresvärdarna till mötes. Vilket Sahlin (1996; 2000) också visar på i sin forskning. En möjlig tolkning är att se utredningsenheten som upprätthållare av stödfunktionen medan boendeenheten innehar rollen som kontrollfunktion.

Det beroendeförhållande som utredarna beskriver existerar mellan socialtjänsten och hyresvärdar kan också förklaras med begreppet *task environment* (Hasenfeld 2002). Hyresvärdarna kan sägas utgöra *providers of complementary services* där socialtjänsten är beroende av att få tillgång till lägenheter av hyresvärdarna för att kunna erbjuda sina klienter service i form av skälig levnadsnivå i form av ett boende. Hyresvärdarna kan också sägas utgöra *Consumers and recipients of an organization's products* då de klienter som uppnår en drogfri livsstil skall slussas in på den reguljära bostadsmarknaden och erhålla ett eget förstahandskontrakt med en hyresvärd. Hyresvärdarna kan även till viss mån sägas göra anspråk på att vara *Providers of clients* då många av socialtjänstens klienter som upplever hemlöshet tidigare innehaft ett eget kontrakt men av olika anledningar blivit vräkta. Hasenfeld (2002) menar att en aktör som kontrollerar flera av domänerna i en organisations *task environment* kan tillskaffa sig ett stort inflytande över organisationen. Då hyresvärdarna kontrollerar en resurs som är nödvändig för socialtjänsten för att kunna tillhandahålla boende till sina klienter har de också makten att kunna diktera villkoren i de hyreskontrakt som skrivs mellan socialtjänsten och dess klienter, något som Sahlin (1996) visar på i sin forskning (1997) menar att det relationella maktbegreppet lämpar sig bäst för att förstå interaktioner inom och mellan organisationer. Maktförhållandet förutsätter ett under- och överläge, men detta under- respektive överläge är inte statiskt utan bestäms av den kontext där parterna ingår. I fallet med hyresvärdarna och socialtjänsten finns det förvisso sätt på vilka socialtjänsten kan minska det maktövertag som hyresvärdarna har. Två möjligheter som utredarna gett uttryck för är att köpa egna lägenheter (IP4) eller använda sig av privata alternativ.

I Malmö stad finns ett antal privata aktörer som tillhandahåller boende för individer med en djup missbruksproblematik. De utredare vi intervjuat har

namngett ett par av dessa som samarbetspartners som fyller en viktig funktion för deras arbete. Bland dem nämns bland annat Comintegra och Comesta.

En utredare beskriver att socialtjänsten skulle ha svårt att uppfylla det lagstadgade åtagandet om att tillförsäkra en skälig levnadsnivå i form av boende om inte dessa privata samarbetspartners fanns:

Vi är väldigt beroende av de privata företag som finns. Vi är vansinnigt beroende av Comesta och Comintegra. Det finns ju några andra också men vi använder mest dem. Om det skulle hända något med dom så är vi till råttorna.
(IP4)

Detta beroendeförhållande gör att de stadsdelar som använder sig av dessa privata alternativ förlorar lite av den kontroll och påverkansförmåga som de har i de boenden som de själva tillhandahåller, då det är personalen på de privata boendena som avgör om en individ skall få flytta in eller skrivas ut (IP4). En utredare beskriver detta med följande: ”Jag kan inte veta något, jag har ingen aning om vad som händer där ute, utan de [personalen i boendet] ringer ju till mig sedan och säger att ’vi har skrivit ut Kalle för att han har missbrukat’” (IP3). En annan utredare berättar att beroendeförhållandet är ömsesidigt mellan socialtjänsten och de privata aktörerna och att man har samverkansmöte tillsammans med dem för att på så vis kunna påverka deras regler etcetera. (IP4). Något som två utredare betonar är att de privata aktörerna på den sekundära bostadsmarknaden många gånger är bättre än vad socialtjänsten är på att hjälpa klienterna till en lägenhet med eget kontrakt (IP3; IP4).

Utifrån utredarnas utsagor kan dessa privata aktörer ses som en del av socialtjänstens *task environment* (Hasenfeld 2002) dels i form av *providers of complementary services* då socialtjänsten anlitar dem för att tillhandahålla boenden till socialtjänstens klienter och dels som *competing organizations* som konkurrerar med socialtjänsten om hyresvärdarnas lägenheter. Som tidigare diskuterats har en aktör som kontrollerar flera domäner i the *task environment* ett stort inflytande över organisationen. Till skillnad från fallet med psykiatrin i en annan stadsdel finns det här, vad vi förstått av utredarnas utsagor, ett betydligt starkare beroende från de privata aktörernas sida då socialtjänsten kan betraktas som en *provider of fiscal resources*. Om inte socialtjänsten hyrde platser för sina klienter skulle dessa företag få svårt att fortsätta sin verksamhet. Vi anser att detta

är en möjlig förklaring till att socialtjänsten ändå till viss del kan påverka hur dessa privata aktörer bedriver sin verksamhet.

6. Sammanfattning

Vårt syfte i denna uppsats har varit att inom Malmö stad undersöka utredande socialsekreterares syn på den sekundära bostadsmarknaden i deras arbete med klienter som har en djup missbruksproblematik. Vi har i arbetet använt oss av dels symbolisk interaktionism och dels en organisationsteori om människobehandlande organisationer. Vidare har empirin kopplats till tidigare forskning gällande hemlöshets- och missbruksproblematik. Detta för att få en ökad förståelse för och en bredare bild av den sekundära bostadsmarknaden och den syn på denna som de fem utredande socialsekreterarna redogör för.

Utifrån vår valda metod och de teorier som vi använt kan ej några långtgående generaliseringar eller långtgående slutsatser göras, dock skall vi nedan svara på de frågeställningar som ligger till grund för denna studie.

6.1. Fråga 1

Hur ser utredande socialsekreterare på boendets betydelse för arbetet med klienter som har en djup missbruksproblematik?

Samtliga utredare i denna studie redogör för en syn på boendets betydelse som viktig. Boendet tillskrivs en innebörd som grundläggande förutsättning för att kunna bli eller bibehålla en drogfrihet. Vidare förknippas boendet av samtliga utredare med trygghet. En trygghet som ses som nödvändig för att en person skall kunna arbeta med sin missbruksproblematik. Den trygghet som boendet tillskrivs har vi i analysen problematiserat med att använda Thörns (2004) och Sahlins (1996) forskning, vilket visar på en möjlig diskrepans mellan utredarnas och klienter syn på trygghet i boendet.

Tryggheten som boendet tillskrivs av utredarna sammanfaller med den syn som utredarna ger de krav som är kopplade till boenden i den sekundära bostadsmarknaden. Vi har i analysen tolkat det som att utredarna tillskriver kraven en stödfunktion, oavsett om kraven klassas som kontroll eller ej. Dessa krav visar dock forskning (Thörn 2004; Sahlin 1996) att klienter ej alltid uppfattar som stöd. Vidare tillskriver utredarna klienterna ett ansvar för deras handlande, men detta

ansvar ställs av flertalet utredare mot klienternas djupa missbruksproblematik. Något som gör att utredarna tillskriver ansvarsutkrävande en mera nyanserad bild än ett polariserat rätt eller fel resonemang vid löftes- eller regelbrott från klientens sida.

Boendeformerna som finns i den sekundära bostadsmarknaden menar flertalet utredare kan fungera som ett stöd i vägen mot en stabil drogfrihet, något som utredarna anser är en förutsättning för att klienten skall kunna erhålla en lägenhet i den sekundära bostadsmarknaden. Ett viktigt synsätt som framkommer är att boende inte alltid betyder lägenhet och att ensamboende inte alltid ses som en bra insats för klienter.

Det har framkommit i empirin att de kollektivboenden som utgör de nedersta trappstegen i den sekundära bostadsmarknaden ses av utredarna som ett stöd för vissa klienter, men kan även utgöra ett hinder för andra. Stödet utgörs enligt utredarna av att kollektivets medlemmar kan fungera som ömsesidig kontrollerande. Det hinder som utredarna menar finns innebär att boendet tillskrivs en otrygghet för de personer som ej klarar av att bo med andra och detta försvårar klienternas arbete med sin drogfrihet.

6.2. Fråga 2

Hur ser utredande socialsekreterare på anpassningen mellan klientens förutsättningar och boendeformerna i den sekundära bostadsmarknaden?

Utredarna ger en syn på boendeformerna som kan sammanfattas med ”att göra det bästa möjliga”. Enligt utredarnas utsagor är för en del klienter det bästa möjliga tillräckligt för att de skall klara av att stega upp för den sekundära bostadsmarknadens trappa. Utredarna menar dock att bristen på alternativ i den sekundära bostadsmarknadens boendeformer utgör ett hinder för en del klienter. Som tidigare nämnts menar utredarna att ingångsporten till boendetrappan i den sekundära bostadsmarknaden i form av kollektivboenden kan utgöra ett hinder för de personer som har svårigheter att bo tillsammans med andra. Värst drabbade av bristen på boendevalternativ är de klienter som tillskrivs betydelsen av att ha svårast problematik.

Personer med samsjuklighet utgör en grupp som enligt utredarna är uteslutna från den sekundära bostadsmarknaden på grund av att varken socialtjänstens utredningsredskap eller de boenden som kan erbjudas i den sekundära bostadsmarknaden tycks kunna tillgodose dessa individers behov. Sahlin (1996) visar att den sekundära bostadsmarknaden tillkommit för att tillförsäkra att de personer som är utestängda från den reguljära bostadsmarknaden får ett boende. Ironiskt nog visar utredarnas utsagor på att även den sekundära bostadsmarknaden utestänger personer, något som utredarna menar är ett "jättebekymmer".

Utifrån att göra "det bästa möjliga" finns det enligt utredare klienter vars boende matchar deras behov. Frågan vi ställer oss är om det är boendena som är anpassade till klienternas behov eller om det är klienterna som passar den typ av boende som finns att erbjuda. En fråga som detta arbete väckt men ej kan besvara.

6.3. Fråga 3

Hur ser utredande socialsekreterare på sin och andra aktörers position i den sekundära bostadsmarknaden?

Den funktionsuppdelning som råder mellan utredningsenheten och boendeenheten har sin grund i den specialiseringstrend som Bergmark & Lundström (2005) tar upp. Vår analys visar att funktionsuppdelningen leder till att det råder en tydlig ansvarsgräns mellan olika enheter inom socialförvaltningen. Funktionsuppdelningen gör att utredarna blir mer eller mindre frikopplade från beslutsprocessen kring klienters boende. Detta begränsar utredarnas handlingsfrihet, vilken är en viktig del av "gräsrotsbyråkratens" tänkta funktion. En annan aspekt som framkommit är att rollen som stödgivare, vilken utredarna tillskriver sig, begränsas av funktionsuppdelningen.

I analysen har det även framkommit att funktionsuppdelningen får som konsekvens att det råder olika perspektiv mellan enheterna gällande synen på boendets betydelse för klienter. Vidare kan funktionsindelning enligt utredare leda till att klienten har många kontaktpersoner med olika ansvarsområden inom socialtjänsten.

Ur det organisationsteoretiska perspektiv som vi valt att använda kan kraven som ställs på klienten i den sekundära bostadsmarknaden förklaras utifrån det beroendeförhållande som socialtjänsten står i gentemot hyresvärdarna. Vår

tolkning är att kraven får en dubbel funktion: dels som stöd gentemot klienterna och dels som garanti gentemot hyresvärdarna. Vår analys visar även att utredarna antar olika roller utifrån kravens dubbelfunktion; dels som stödgivare och dels som garantier.

Boendets geografiska läge får konsekvenser för utredarnas arbete då utredarna menar att det måste gå utanför de existerande kontaktnäten om klienten erbjuds ett boende utanför den egna stadsdelen, vilket innebär att nya kontakter måste etableras som, enligt en utredare, inte alltid är så benägna att ingå ett samarbete.

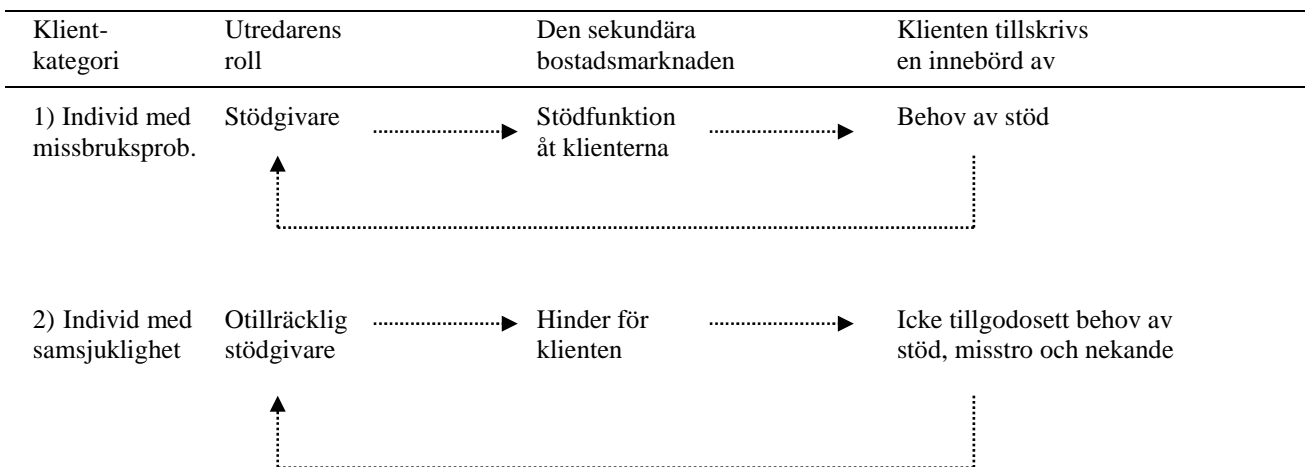
Socialtjänsten samarbetar med ett antal privata aktörer för att kunna tillförsäkra klienter ett boende. Vår analys visar att dessa privata aktörer fyller en ytterst viktig funktion för att socialtjänsten skall kunna fullgöra sitt åtagande om att tillförsäkra klienterna en skälig levnadsnivå i form av boende och därmed är socialtjänsten beroende av dessa aktörer. Detta beroendeförhållande är ömsesidigt vilket vi genom att använda Hasenfelds (2002) organisationsteori tolkar som en möjlig förklaring till varför socialtjänstens inflytande över dessa aktörer ändå är relativt stort.

6.4. Slutsatser i modellform

Nedanstående modell (2) visar vår slutsats av analysen på en individnivå. Utifrån klientkategori 1 illustrerar modell 2 hur utredarna ser sig själva som stödgivare, vilket bekräftar deras syn på den sekundära bostadsmarknaden som en stödfunktion för klienterna. Utredarnas syn på den sekundära bostadsmarknaden bekräftar i sin tur deras syn på att klienterna är i behov av stöd för att klara boendet, vilket i sin tur bekräftar utredarna som stödgivare. Ett cirkulärt resonemang blir tydligt.

Modell 2

Mikronivå - individnivå

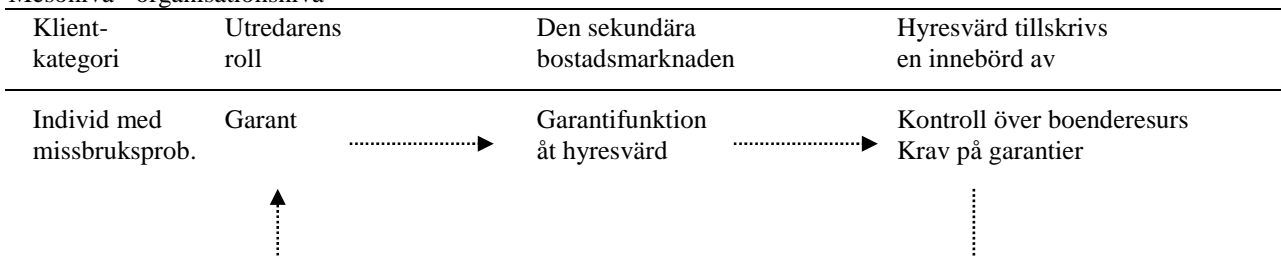

Utifrån klientkategori 2 illustrerar ovanstående modell (2) hur utredarna ser sig själva som otillräckliga stödgivare, vilket bekräftar deras syn på den sekundära bostadsmarknaden som ett hinder för klienterna. Utredarnas syn på den sekundära bostadsmarknaden bekräftar i sin tur deras syn på att klienterna är i behov av stöd som ej adekvat kan tillgodoses, vilket i sin tur bekräftar utredarna som otillräckliga stödgivare. Ett cirkulärt resonemang blir tydligt även här.

Följande modell (3) visar vår slutsats av analysen på en organisationsnivå. Utifrån klientkategorin illustrerar modell 3 hur utredarna, i egenskap av representanter för socialtjänsten, ser sig själva som garantier, vilket bekräftar deras syn på specialkontrakten och den sekundära bostadsmarknaden som garantifunktion för hyresvärdarna. Utredarnas syn på specialkontrakten och den sekundära bostadsmarknaden bekräftar deras syn på hyresvärdarnas starka ställning avseende boenderesurser samt de krav som hyresvärdarna ställer i form av garantier, något som i sin tur bekräftar utredarna som garantier. Ett cirkulärt resonemang blir tydligt också här.

Modell 3

Mesonivå - organisationsnivå

7. Slutdiskussion

Arbetet med uppsatsen har gjort det klart för oss författare att allt inte är som det ser ut vid en första anblick. Krav kan ses ur ett perspektiv som ett stöd för att bibehålla drogfrihet, men kan ur ett annat visa sig vara en förutsättning för att socialtjänsten överhuvudtaget skall kunna erbjuda sina klienter lägenheter. I det beroendeförhållande som socialtjänsten har gentemot hyresvärdar som såväl vår empiri som tidigare forskning visar på återfinns en sållningsprocess som kan utgöra ett hinder för klienter. Kraven för att erhålla en lägenhet tycks vara så högt ställda att många klienter utesluts på grund av hyresvärdarnas ovilja att ha dessa som hyresgäster. Även den roll som utredaren har kan ses ur olika synvinklar. Ur ett perspektiv kan utredaren tillskrivas en roll som stödgivare åt klienten medan ur ett annat perspektiv kan utredaren istället tillskrivas rollen som garant för att hyresvärdarna endast får hyresgäster från socialtjänsten som klarar kraven. Vidare kan den person som kraven riktas mot uppfatta dessa som hot eller som påfrestningar, vilka kan försvåra vägen mot ett drogfritt liv. Vi har inte intervjuat klienter i denna uppsats utan deras röst har representerats av tidigare forskning, som ger sken av att tolkningen av kraven som stöd ej alltid är ömsesidig mellan socialtjänst och klient.

Denna studie har genomförts med en kvalitativ metod och analyserats delvis med symbolisk interaktionism. Detta gör att vår empiri har en klart subjektiv prägel. Vi är av uppfattningen att det vore mycket intressant att i en större studie som kan gå djupare in i fenomenet samt att någon gång framöver undersöka såväl klienters som andra aktörers syn på den sekundära bostadsmarknaden. Exempelvis vore det intressant att genomföra en studie där vi undersöker hur klienter, som har lyckats erhålla ett eget förstahandskontrakt, ser på den sekundära bostadsmarknaden.

När vi författare började arbetet med denna uppsats var tanken inte att personer med samsjuklighet skulle utgöra en så stor del av arbetet som det har kommit att göra. Vi insåg dock efter att ett par av intervjuerna var genomförda att dessa personer var uteslutna ur den bostadsmarknad som har kommit till för att fånga upp de personer som inte kan komma in i den reguljära. Vi anser att det vore både märkligt och oetiskt att bortse från att en insats som skall tillförsäkra en

skälig levnadsnivå i form av boende tycks vara utformat på ett sådant sätt att den exkluderar de personer med svårast problematik.

Vi vill dock betona att den bostadsbrist vad gäller hyreslägenheter som råder på bostadsmarknaden i Malmö och den maktposition som hyresvärdarna tycks ha fått gentemot socialtjänsten kan ge en förklaring till den bakbundenhet och nästintill handlingsförlamning som framkommer i arbetet med de mest utsatta. Det vore mycket intressant att genomföra en djupare studie av socialtjänstens olika insatsers positiva såväl som negativa konsekvenser för klienterna.

8. Källförteckning

- Alvesson, Mats & Deetz, Stanley (2000) *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Studentlitteratur. Lund
- Aspers, Patrik (2007) *Etnografiska metoder*. Malmö: Liber AB
- Andersson, Berit & Hilde, Mats (1993) *Förändringens väg – Självförståelse och strategier i frigörelsen från drogmissbruk*. Research reports 1993:4 Lund: Network for research in Criminology and Deviant Behavior, Lunds Universitet
- Becker, Howard S. (1966) *Outsiders. Studies in the sociology of deviance*. Simon & Schuster inc: New York
- Bergmark, Åke & Lundström, Tommy (2005) "En sak i taget? Om specialisering inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg" i *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 2005, Årgång: 12, nr: 2-3, FORSA: Göteborgs Universitet
- Blid, Mats (2006) "Boende och stöd – En nationell inventering av kommunernas boendeinsatser för utsatta grupper" i *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 2006, Årgång: 13, nr: 4, FORSA: Göteborgs Universitet
- Blumer, Herbert (1986) [1969] *Symbolic interactionism – perspective and method*. Los Angeles: University of California Press
- Bolman, Lee G. & Deal, Terrence E. (2005) *Nya perspektiv på organisation och ledarskap*. Studentlitteratur: Lund
- Bryman, Alan (1997) *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning*. Studentlitteratur: Lund.
- Cullberg, Johan (2003) *Dynamisk psykiatri*. Sjunde upplagan, Stockholm: Natur och Kultur
- Denscombe, Martyn (2000) *Forskningshandboken – För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Studentlitteratur: Lund
- Ege, Peter (2003) "Missbruk av narkotika och andra droger" i Cullberg, Johan (2003) *Dynamisk psykiatri*. Sjunde upplagan, Stockholm: Natur och Kultur
- Eliasson-Lappalainen (2000) "Forskningspraktiken och etiken" i Meeuwisse, Anna & Sunesson, Sune & Swärd, Hans (red) (2000). *Socialt arbete – en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur

- Goldberg, Ted (2005) "Narkotika" i Goldberg, Ted (red) (2005) *Samhällsproblem* sjätte upplagan, Lund: Studentlitteratur.
- Hasenfeld, Yeheskel (2002) [1983] *Human service organisations* Englewood cliffs: Prentice-Hall cop.
- Halvorsen, Knut (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur
- Hartman, Jan (1998) *Vetenskapligt tänkande - Från kunskapsteori till metodteori*. Studentlitteratur: Lund
- Heilig, Markus (2004) *Beroendetillstånd* Tredje upplagan, Lund: Studentlitteratur
- Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997) *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder* Andra upplagan, Lund: Studentlitteratur
- Humphreys, Keith & Tucker, Jalie A. (2002) "Toward more responsive and effective intervention systems for alcohol-related problems" *Addiction* 97 (2) , Årgång 97, nr 2, sid. 126-132, pdf: <http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1046/j.1360-0443.2002.00004.x> (hämtad 080330)
- Johansson, Roine (1997) *Vid byråkratins gränser: om handlingsfrihetens organisatoriska begränsningar* Lund Arkiv förlag
- Jönsson, Håkan (1998) "Utsatt för forskning?" i *Tidskrift för kriminalvård*, 1998 nr. 2, sid. 12-14. Stockholm: Svenska fängvårdssällskapet
- Kristansen, Arne (2000) *Fri från narkotika – Om kvinnor och män som har varit narkotikamissbrukare*. Stockholm: Bjurner och Bruno AB
- Liljegren, Andreas (2008) "Byråkrater, flummare och andra: Om mikropolitiska konstruktioner på socialkontor" i Swärd, Hans (2008) (red) *Socionomens Forskningssupplement Nr. 23*. Socionomen 2008, nr: 3, Stockholm: Socionomen
- Marlatt & Witkiewitz (2005) "Relapse Prevention for alcohol and drug problems" i Marlatt, Alan G. & Donovan, Dennis M. (2005) *Relapse prevention – maintenance strategies in the treatment of addictive behaviors*. New York: The Guilford Press
- NEO (2004) *Nationalencyklopedins ordbok*. Höganäs: Bra Böcker AB
- Nordström, Carl & Thunved, Anders (2007) *Nya sociallagarna*. Tjugonde upplagan. Stockholm: Nordstedts Juridik AB
- Proposition (2004/05:123) *Stärkt rättssäkerhet och vårdinnehåll i LVM-vården m.m.* Socialdepartementet, Stockholm: Sveriges riksdag

- Repstad, Pål (1999) *Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Studentlitteratur: Lund
- Runquist, Weddig & Swärd, Hans (2000) "Inledning" i Runquist, Weddig & Swärd, Hans (red) (2000) *Hemlöshet – en antologi om olika perspektiv & förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlssons
- Runquist, Weddig (2001) "Uppföljning av träningslägenheter i en mellansvensk stad: klienterna, hjälpsystemet och hyresvärdarna", bilagedel i SOU 2001:95 *Att motverka hemlöshet. En sammanhållen strategi för samhället*. Slutbetänkande av Kommittén för hemlösa. Stockholm: Statens offentliga utredningar
- Sahlin, Ingrid (1996) *På gränsen till bostad – Avvisning, utvisning, specialkontrakt*. Lund: Arkiv förlag
- Sahlin, Ingrid (2000) "Den sekundära bostadsmarknaden och dess betydelse för 1990-talets hemlöshet" i Runquist, Weddig & Swärd, Hans (red) (2000) *Hemlöshet – en antologi om olika perspektiv & förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlssons
- Sahlin, Ingrid & Löfstrand, Cecilia (2001) "Utanför bostadsmarknaden: myndigheter som motståndare och medspelare", bilagedel i SOU 2001:95 *Att motverka hemlöshet. En sammanhållen strategi för samhället*. Slutbetänkande av Kommittén för hemlösa. Stockholm: Statens offentliga utredningar
- Socialstyrelsen (2003) *ASI – en strukturerad intervjumetod för bedömning av alkohol- och narkotikarelaterade problem*. Tredje upplagan, Artikel nr: 2003-112-2, Stockholm: Socialstyrelsen
- Socialstyrelsen (2006) *Hemlöshet i Sverige 2005 – Omfattning och karaktär*. Artikel nr: 2006-131-1, Stockholm: Socialstyrelsen
- Socialstyrelsen (2007a) *Nationella riktlinjer för missbruks- och beroendevård – vägledning för socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens verksamhet för personer med missbruks- och beroendeproblem*. Artikel nr: 2007-102-1, Stockholm: Socialstyrelsen
- Socialstyrelsen (2007b) *Hemlöshet – många ansikten, mångas ansvar. Plan för genomförandet av regeringens strategi för att motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden 2007-2009*. Artikel nr: 2007-107-14, Stockholm: Socialstyrelsen

- Socialstyrelsen (2008) *God kvalitet inom socialtjänsten – om ledningssystem för kvalitet inom verksamhet enligt SoL, LVU, LVM och LSS*. Artikel nr: 2008-101-2, Stockholm: Socialstyrelsen
- SOU 1999:97 *Socialtjänst i utveckling*. Socialdepartementet, slutbetänkande från socialtjänstutredningen. Stockholm: Statens offentliga utredningar
- SOU 2000:14 *Adressat okänd – om hemlöshetens bakgrund, orsaker och dynamik*. Socialdepartementet, delbetänkande av Kommittén för hemlösa Stockholm: Statens offentliga utredningar.
- SOU 2000:14 *Adressat okänd – om hemlöshetens bakgrund, orsaker och dynamik*. Socialdepartementet, slutbetänkande av Kommittén för hemlösa Stockholm: Statens offentliga utredningar.
- SOU 2004:3 *Tvång och förändring – Rättssäkerhet, vårdens innehåll och eftervård*. Slutbetänkande av LVM-utredningen, Socialdepartementet, Stockholm: Statens offentliga utredningar
- SOU 2005:82 *Personer med tungt missbruk – Stimulans till bättre vård*. Betänkande av Utredningen om en överenskommelse om missbrukarvården, Stockholm: Statens offentliga utredningar
- Svensson, Bengt (1996) *Pundare, jonkare och andra – med narkotikan som följeslagare*. Stockholm: Carlssons
- Swärd, Hans (2000) ”Teser och föreställningar om hemlösa och hemlöshet i dagens samhälle” i Runquist, Weddig & Swärd, Hans (red) (2000) *Hemlöshet – en antologi om olika perspektiv & förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlssons
- Thörn, Christina (2004) *Kvinnans plats(er) – bilder av hemlöshet*. Stockholm: Égalité
- Trost, Jan (1997) *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur
- Turner, Bengt (2000) ”Hemlöshet och bostadspolitik för alla” i Runquist, Weddig & Swärd, Hans (red) (2000) *Hemlöshet – en antologi om olika perspektiv & förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlssons
- Vahlne Westerhäll, Lotta (red.), (2007) *Legitimitetsfrågor inom socialrätten*. Elanders: Vällingby
- Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet

Internet

Comintegra (2008) <http://www.comintegra.se/index.php?id=31> (2008-04-25)

Comesta (2008) <http://www.comesta.se/om.asp> (2008-04-25)

Lagar

Bostadsanvisningsrättslagen (SFS 1987:1274)

Bostadsförsörjningslagen (SFS 1947:523)

Jordabalken (SFS 1970:994)

Socialtjänstlagen (SFS 2001:453)

9. Bilagor

9.1. Bilaga 1 – Intervjuguide

Intro

1. Hur ser ni på missbruk av alkohol och/eller narkotika?
2. Hur ser ni på boendets betydelse för arbete med (fortsatt) drogfrihet?

Kontroll

- Disciplinering
  - Integritet/avskräckande
  - Stödfunktion
  - Krav – rättigheter och skyldigheter
1. Vilken funktion ser ni att kraven i de sociala kontrakten fyller?
  2. Hur ser ni på kraven i de sociala kontrakten med hänsyn till klienters integritet?
  3. Hur ser ni på att klienters besittningsrätt avtalas bort i sociala kontrakt?

Anpassning

- geografiskt läge
  - Boendetrappan
  - standardlösning/individ Anpassat
  - misslyckande/snedsteg-återfall
1. Vad tror ni att boendets geografiska läge har för betydelse för utformningen av de sociala kontrakten?
  2. Hur ser ni på de sociala kontraktens utformning och betydelse vid en klients återfall i missbruk?
  3. Hur anser ni att sociala kontrakt matchar klientens förutsättningar?

Arbetet

- Samverkan mellan avd./enheter
  - Myndighetsrollen
  - återfall
  - kontraproduktivitet/olika principer
  - övertalning/motivationsarbete, olika roller
1. Vilka konsekvenser får förekomsten av sociala kontrakt för ert arbete?
  2. Om en klient riskerar avhysning, eller tar ett återfall, hur påverkar det dina arbetsuppgifter?
  3. Hur ser ni på att olika enheter tycks utgå ifrån olika principer gällande missbruk och boende?

9.2. Bilaga 2 – Informationsbrev

Hej!

Henrik Olsson och Sofie Semb heter vi och går på Socialhögskolan i Lund. Detta brev är skickat till dig då vi tror att du kan bidra med viktig kunskap till vår c-uppsats. Vi är nu igång med att påbörja arbetet med c-uppsatsen, vilket är ett moment på sjätte terminen på socionomutbildningen, och när vi nu skall genomföra detta arbete så är vi i behov av personer som är villiga att ställa upp på att bli intervjuade. Vår övergripande frågeställning är vid skrivande stund följande:

”Hur ser socialsekreterare på den sekundära bostadsmarknaden med tanke på deras arbete med individer som har en missbruksproblematik?”

Vi kommer att inrikta oss på hur socialsekreterare, vars primära arbetsuppgift är att utreda individer som har en missbruksproblematik, upplever att deras arbete påverkas av den makt och de krav som ställs på klienterna då de har boende via socialförvaltningen, i den så kallat sekundära bostadsmarknaden. Intresset kretsar således kring hur förekomsten och utformningen av sociala boendekontrakt påverkar socialsekreterares arbete.

Observera att vi kommer att avidentifiera intervjupersonerna i arbetet så att inga kopplingar bör kunna göras till vare sig person eller specifik arbetsplats. Intervjun kommer att bestå av frågor utifrån för oss relevanta teman och intervjun beräknas ta 60 minuter, möjlighet att få ta del av teman innan intervjun finns om så önskas. Intervjumaterialet i sin helhet kommer endast att vara tillgängligt för oss personligen och kommer efter c-uppsatsens examination att destrueras. Som intervjuperson kan du när som helst dra dig ur intervjun, om du skulle känna för detta. Om du önskar kan möjlighet ges till att läsa igenom intervjun innan c-uppsatsen färdigställs. Du kommer som intervjuperson att erhålla ett färdigställt exemplar av den slutliga versionen av uppsatsen.

Tack för att du tagit dig tid till att läsa detta brev. Vi är mycket tacksamma för att du ställer upp på att bli intervjuad.

Med vänliga hälsningar

Henrik Olsson & Sofie Semb
Malmö, 2008-04-03

[Kontaktuppgifter]

9.3. Bilaga 3 – Kodningsschema

Tema (färg):	Underkod (färg):
Anpassning (röd)	{ Geografiskt läge (blå) Helhetssyn (gul)
Organisation (blå)	{ Specialisering (röd) Inflytande (gul) Andra aktörer (lila) Utredarens roll (grön) Hinder (orange) Resursbrist (rosa) Samverkan (grå)
Flexibilitet (gul)	{ Se mellan fingrarna (blå) Tolerans (röd) Nolltolerans (grön)
Utanförskap (lila)	{ Samsjuklighet (gul) Utanför den sek. bostadsmarknaden (grön)
Krav (grön)	{ Stöd (lila) Disciplinering (gul) Eget ansvar (blå)
Boende (orange)	- Generell betydelse
Missbruk (rosa)	- Generell betydelse